psikoloji

Luce Irigaray

Yeni Enerji Kültürü

pinhan

LUCE IRIGARAY

YENİ ENERJİ KÜLTÜRÜ

LUCE IRIGARAY

DOĞUNUN VE BATININ ÖTESİNDE

Yeni Enerji Kültürü

Luce Irigaray, 1932 Belçika, Blaton doğumlu Fransız feminist psikanalist ve kültür kuramcısıdır. Felsefe, psikanaliz ve dilbilim alanlarında yaptığı karşılaştırmalı araştırmalarıyla tanınan düşünür, Leuven Katolik Üniversitesi'nde okuduktan sonra, Brüksel'de bir lisede öğretmen olarak çalışmaya başladı. 1960'ların başında Fransa'ya yerleşti. Aynı yıllarda Jacques Lacan'ın psikoanalitik seminerlerine katıldı. Lacan tarafından kurulan EFP'ye (École freudienne de Paris - Paris Freud Okulu) üye olan Irigaray, 1968 yılında dilbilim alanında doktora yaptı. 1974 yılında ünlü doktora çalışması *Speculum. De l'autre femme*'i (Speculum. Diğer Kadından) tamamladı. Yapıtları dünyanın her yerinde pek çok biliminsanı ve feministi etkiledi. $E = mc^2$ denkleminin cinsel bir denklem olduğu şeklindeki fikirleriyle zaman zaman eleştirileri üstüne çekti.

Lacan'ın psikoanalitik teorileri ve Jacques Derrida'nın yapısal analizlerinden belirgin izler taşıyan çalışmalarından bazıları: *Amante marine de Friedrich Nietzsche* (Friedrich Nietzsche'nin Deniz Sevgilisi; 1980); *Le Corps-à-corps avec la mère* (Anneyle Sıcak Çatışma; 1981); *L'Oubli de l'air - chez Martin Heidegger* (Martin Heidegger'de Unutulan Hava; 1983); *Je, tu, nous. Pour une culture de la différence* (Ben, Sen, Biz. Farklılık Kültürü; 1992); *Entre Orient et Occident* (Doğu ve Batı Arasında; 1999). *Au Commencement, Elle Etait* (Başlangıçta Kadın Vardı) ve *Le Mystere De Marie* (Meryem'in Esrarı) adlı kitapları yayınevimizin programındadır.

Devrim Çetinkasap (1975), Marmara Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümünden 2004'te mezun oldu. Galatasaray Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde yüksek lisansını tamamladı. Fransızca ve İngilizceden tarih, siyaset bilimi ve felsefe alanlarında çeviriler yapıyor.

PİNHAN YAYINCILIK
Cihannüma Mah. Akdoğan Sk. No: 15/2
Beşiktaş 34353 İstanbul
Tel: (0212) 259 27 60 Faks: (0212) 259 27 61
www.pinhanyayincilik.com
info@pinhanyayincilik.com
Sertifika No: 20913

Luce Irigaray
Doğunun ve Batının Ötesinde
Yeni Enerji Kültürü

© Luce Irigaray, 2011
© Pinhan Yayıncılık, 2011
Türkçe çeviri © Devrim Çetinkasap, 2011

Yayın Yönetmeni: Niyazi Zorlu

Birinci Basım: Ocak 2012

Kapak Tasarım: Manuel S.

Kapak Resmi: Ekrem Yalçındağ, *Contrasts*, 2010.
Duvar üstüne akrilik.

Teknik Hazırlık, Baskı ve Cilt:
Yaylacık Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Litros Yolu Fatih San. Sitesi No: 12/197-203
Topkapı-İstanbul Tel: (0212) 567 80 03
Sertifika No: 11931

Kataloglama Bilgisi:
Irigaray, Luce
Doğunun ve Batının Ötesinde
Yeni Enerji Kültürü

1. Psikoloji 2. Deneme

Pinhan Yayıncılık: 18 Psikoloji Dizisi: 2

ISBN 978-605-87703-4-8

LUCE IRIGARAY

DOĞUNUN VE BATININ ÖTESİNDE

Yeni Enerji Kültürü

Çeviren: Devrim Çetinkasap

pinhan

İÇİNDEKİLER

Giriş 7

Enerjinin Psikanaliz Yoluyla Serbest Bırakılması 11

Sağaltım Yolu Olarak Yoga 16

Özerklik Kazanma 20

Nefesimizi İnsanileştirmek 24

Aracı Olarak Bedenimiz 28

Performans Vurgusu Karşılıklı İlişkiye Engeldir 33

Zarar Vermemekten Fazlası: Sevmek 37

Şefkat, Evrensel Paylaşımın Zemini 41

Hayvanların ve Meleklerin Yardımıyla Vücut Bulmak 45

Sessizlikten Geçip Söze Varmak 50

Duyusal Algıların Açtığı Maneviyat Yolu 55

Birlik ve İkilik 60

Tanrılar, Tanrı, Kutsalla Başka Tür Bir İlişki 65

Yeni Bir Enerji Kültürü 70

Mitler ve Tarih 75

GİRİŞ

Yoga yapmaya tesadüfen, daha doğrusu zorunlulukla başladım. Geçirdiğim araba kazası sonrasında danıştığım osteopat, tanıdığı bir yoga öğretmenine başvurmamı hararetle tavsiye etti; böylece sırtımı kuvvetlendirebilecek ve kazanın yol açtığı, hareket kabiliyetimi engelleyen sorunlardan kurtulabilecektim.

François Lorin'le bu vesileyle tanıştım. Yoga dersini sonlandırırken öğrenci grubuna "Her şey bilinçli hale gelebilir," diyordu. O dönemde psikanalist olarak çalışmaktaydım; bana yaklaşıp ne istediğimi sorduğunda ona "Hiç," diyerek karşılık verdim. Bana ne demek istediğimi sorduğunda ise cevap olarak, "Ben psikanalistim ve her şeyin bilinçli hale gelebileceğine inanmıyorum," dedim. Bunun üzerine sadece, "Acı çekiyorsunuz öyle değil mi?" dedi. Çaresiz, onayladım. O zaman bana bu acıyı yoga yoluyla dindirmeye çalışmayı önerdi. Ben de denemeyi kabul ettim.

Yıllar boyunca, özellikle de okulların tatil olduğu dönemde yoga yaptım; François Lorin'i Fransa'nın güneyindeki evinde ziyaret ediyordum. Genellikle eğitimim özel dersler şeklinde gerçekleşiyordu. Seansların bir bölümü duruş çalışmasıyla, bir bölümü nefes çalışmasıyla, üçüncü ve son bölümü ise François Lorin'in yoga kültürüne ve bu geleneğin üstatlarının deneyimlerine aşina olayım diye tavsiye ettiği kitaplar üzerine veya yoganın sağlığım üzerindeki etkileri hakkında yaptığımız sohbetlerle geçiyordu.

Kimi zaman François Lorin'e hızlı ilerleyemediğimden ve yoga uygulamasının beni ancak akşama kadar idare edebildiğin-

den yakınıyordum. O da bana bunun şimdilik hiç de fena olmadığını söyleyerek karşılık veriyordu. Haklıydı da. Henüz usulüne uygun yapamasam da bu yoga çalışması kısmen felçli olan kollarımı yeniden hareket ettirmemi ve yeniden normal bir hayat sürmemi sağladı. Ayrıca başka bir kültürle, çocukluğumdan beri aşina olduğumdan farklı bir dünya ile tanışmaya başlamıştım. Fakat yavaş yavaş tanımaya başladığım bu kültüre ve dünyaya henüz yabancı bir gerçeklikmiş gibi yaklaşıyordum.

On yıllık talim sonunda bu kültür ve dünya benim kültürüm ve dünyam haline geldi ve artık Batı dünyasına mı yoksa yoganın doğduğu Doğu dünyasına mı ait olduğumu söyleyemez hale geldim. Her ikisine de aittim, aidim. Bu durum, gündelik hale gelen ve kendimi olduğu kadar dünyayı ve başkalarını algılama şeklimi de değiştiren bir uygulamayla birlikte, ben hiç farkında olmadan gerçekleşti. Yoga uygulamasının yanı sıra yoga kültürünün önde gelen bazı metinlerini okudum; heykel, müzik ve hatta kimi edebi metinler gibi bu kültürün yarattığı sanat eserlerini ucundan kıyısından keşfettim. Mimariyle ilişkim ancak reprodüksiyonlar yoluyla olabildi, nitekim Hindistan'a sadece bir defa, Krishnamacharia'nın kurucusu olduğu aşramda yoga yapmak için gitmiştim. Krishnamacharia'nın öğrencisi ve oğlu Detsi Kachar aşramın sorumlu öğretmeniydi. O dönemde –Aralık 1983'te– günümüzde Chenai adıyla bilinen Madras'ta gerçekleştirilen müzik şenliklerine hayranlıkla şahit oldum. Fakat Madras dışındaki tapınakları ziyaret etme fırsatım olmadı.

Yoga kültürünü öğrenirken, –François Lorin, Laurence Maman, Bernard Bouanchaud gibi– farklı öğretmenlerden yardım aldım; hepsi de babası ve hocası Krishnamacharia'nın kurduğu okulda öğretmenlik yapan Detsi Kachar tarafından yetiştirilmişlerdi. Bu öğretmenlerin her biri yoga uygulamasının hususi boyutlarını açıkladıkları gibi, kendi yolumu keşfedip o yolda ilerlemem için beni teşvik de ettiler. Şahsi bir gereklilik yüzünden vejetaryen olmaya karar verdim, sigara içmeyi bıraktım; her gün mutlaka bir yürüyüşü, bir şiir kaleme almayı ve yogayla geçen bir saat haricinde bir süreliğine tefekküre dalmayı içeren bir

hayat programı benimsedim. Bu farklı öğretmenlerin bana az çok zorlanarak öğrettikleri şey, Yahudi-Hıristiyan geleneğinde son derece baskın olan fedakârlık kültürünün yerine belli bir disiplinin geçmesi gerektiğiydi. Hepsi de yoga geleneğine bağlılıklarına göre değişen şekillerde, gündelik uygulamanın bu disiplinin bir parçası olması gerektiğini söylediler veya bu konuda ısrar ettiler.

Beni yavaş yavaş değiştiren ve bazı kararlar almaya iten şey de bu uygulamadır. Aslında bu kararlar beni hiçbir şeyden yoksun bırakmadığı gibi yolculuğumda yeni bir merhaleye ulaşmamı da sağladı. Ben ilerledikçe bazı olasılıkların açılıp bazılarının kapandığı, sonu önceden belli olmayan bir yol bu. Herhangi bir üstat veya doktrin tarafından dışarıdan dayatılmış veya karara bağlanmış bir şey söz konusu değil: İzleyeceğim yolu gündelik deneyimime sadakatle, kendi başıma belirliyorum. Kimi zaman karmaşık olabilen bazı ikilem anları yaşayabiliyorum; daha Batılı bir tercih ile daha Doğulu bir tercih arasında kaldığım oluyor. Bu da beni çok kültürlü olan çağımız açısından kaçınılmaz olan bir soruyu sormaya götürüyor: İnsan olmak ne demektir? Kendimle ilişkimde olduğu kadar, doğayla, dünyayla, başkasıyla, başkalarıyla ve insan varoluşuna nispetle muhtemel olan bir aşkınlıkla ilişkimde, insanlığımı nasıl gerçekleştirebilirim?

Bütün bu sorulara cevap vermek bir yana, hepsini ele almış bile değilim. Kişinin kendi kültürü ile başka bir kültür arasındaki ilişkide benimsemesi gereken doğru tavra dair tartışmalarda genelde geçerli olanın aksine, bu soruların benim için asla salt kuramı veya ahlakı ilgilendiren soyut sorular olmadığını söyleyebilirim sadece. Benim için bunlar daima bütünlüklü bir bağlanma, tümüyle kim olduğumu ilgilendiren ve hayatımın gidişatına yön verecek bir seçim meselesi olmuştur. Sonrasında bana tercihimin geçerliliğini gösterecek olan, dünyevi yaşantımın ötesinden geldiği varsayılan bir onay değil yine kendi deneyimlerim olacaktır. Kararımın sağlam temellere dayanıp dayanmadığını gösterecek olan, bu kararın gündelik hayatım üzerindeki etkileridir.

Yoga kültüründe ilk buyruk kendine ve başkalarına zarar vermemektir – başkasını kendimiz gibi sevmeyi emreden Hıristiyan buyruğu mütevazı bir şekilde öncelemesi gereken bir buyruktur bu. Verdiğim karar bana ve başkasına zarar veriyorsa bu karardan vazgeçmek gerekir. Aksi halde, getireceği veya getirmeyeceği faydaya, genellikle öngörülmesi zor olduğundan dolayı, sınamadan geçirme riskinin göze alınması gereken bir faydaya odaklanmakla yetinirdim.

Bu tür bir yol, Batı geleneğinin genelde bizlere önerdiğinden epey farklıdır. Artık önceden tanımlanmış yasalara riayet etmek, bizden bağımsız çizilmiş yollara uymak söz konusu değildir. Kendi kendimizin efendisi olmayı bize yavaş yavaş öğretecek olan yine kendi tecrübemizdir. Elbette var olan öğretileri küçük görmek veya onlara karşı nankörlük etmek için değil; her birimiz, insanlığın kaderi için vazgeçilmez küçük bir ilmek olduğumuz ve kendimizi gerçekleştirmek edimi bütün insanların önünde zorunlu bir ödev olarak durduğu için...

ENERJİNİN PSİKANALİZ YOLUYLA SERBEST BIRAKILMASI

Psikanaliz eğitimim ve psikanalistlik deneyimim bana geleneksel Batı tıbbının her şeyi tedavi edemeyeceğini öğretmişti. Fiziksel acının psişik bir kaynağı varsa hiçbir ilaç bu acıyı gideremez. Bazı ilaçlar bazen acıyı bir süreliğine yatıştırabilir. Fakat bu olduğunda bile acı, rahatsızlık sebebinin varlığını sürdürdüğünü hatırlatmak için yer değiştirebilir ve hatta yoğunlaşabilir. Psikanalitik tedaviye veya teoriye hiçbir ilacın kâr etmediği durumlarda, bir ihtimal, belirtileri ortadan kaldırmak için başvurulabilir.

Dile getirilemediği veya bir başka düzeyde çözülemediği için fiziksel yollarla ifade bulan ve vaktiyle farkına varılmadan yaşanmış olan, travmaya yol açan geçmiş durumların terapistle ilişki içinde yeniden yaşantılanması sonucu acının sebebi ortaya çıkar. Sözgelimi aşırı otoriter veya baskıcı bir aile ortamı nefes alıp verirken veya başka tür hareketlerde felci tetikleyebilir; anneyle şiddetli bir kopuş süt çocuğunun beslenmeyi reddetmesine yol açabilir ve bu daha sonra başka biçimlere bürünebilir; yetersiz ebeveyn, kişinin ilk insan ilişkisinden kopup toplumsal ortama yönelmesini ve bu ortamda doğru girişimlerde bulunmasını güçleştirebilir.

Psikanaliz sürecinin hedeflemesi gereken nokta, terapistle ilişki içinde travmaya yol açmış olanı aktüalizasyon yoluyla canlandırarak travmatik durumu yeniden yaşatmaktır. Gerçekten de semptomlara, özellikle de sebebi bulunamayan, tedavi

edilemeyen fiziksel semptomlara yol açan ve devamlı canlı ve faal durumda olan travmanın hasta tarafından somut biçimde farkına varılmasının tek yolu budur. Terapist baskıcı anne veya baba, yitirilmiş anne veya var olmayan babaya dönüştüğünde, hasta da terapistle bu haliyle gelişen ilişki içinde acı çekerek kendi acısının kaynağını anlayabilir ve yaşadığı travmayı aşmanın yolunu bulabilir. Tabii ki bunu, travmayı yok sayarak başaramaz. Travma yaşanmıştır ve bir anlamda asla silinmez. Fakat hasta rahatsızlığının kökenini tanıyarak, terapistinin yardımıyla bu travmayı üstlenebilir ve varoluşunu, özellikle de fiziksel semptomlarla sinsice engellenmemesi için hayatını nasıl düzene sokacağını keşfeder.

Pek çok pratisyen için psikanalitik tedavinin bu ana kurgusu söylem düzeyinde vuku bulur. En iyi olasılıkla hasta travmatik durumu yeniden yaşar ve psikanalist de olan biteni, hastanın deneyimini kelimelere döker veya kelimelere dökmesinde ona yardımcı olur. Ben nadiren bu şekilde çalıştım. Daha ziyade açığa çıkan enerji yapılanmasına dikkat ettim ve enerjinin tekrar kelimelerle veya kelimelerde askıya alınmaması için bu enerjiyi adlandırmalardan kaçınarak geliştirmeye uğraştım. Travmayı isimlendirerek ve bir şekilde onu sözlerle yeniden üreterek çözmeye girişmedim. Enerjiyi başka şekilde serbest bırakmayı denedim. Sözgelimi hasta bana belli bir rol, bir fantezi veya belli bir imaj atfettiğinde illa buna dair söz söylemiyor, durumdaki tıkanmayı açmak ve enerjiye yeniden hareketlilik kazandırmak için bir başka rol üstlenmeye çalışıyordum.

Bu yöntemi genellikle hastanın kendi dilini kullanarak uyguladım. Erkek ya da kadın, her hasta kendi konuşma tarzında, içinde bulunduğu ilişkisel yapılanmayı ifade eder. Bu durum, cinsiyet farkı düzeyinde olduğu kadar hastanın mustarip olduğu nevroz veya psikoz için de geçerlidir. Burada söz konusu olan illa hastanın kullandığı sözcükler değil, onları birbirine bağlama şeklidir. Bir hastanın söz düzeyinde bağ kurma görevi olan sözcükleri –örneğin "ben", "sen", "o", "biz", "siz", "onlar" gibi zamirleri olduğu kadar "ile", "için" gibi edatları veya "birlikte", "aynı

zamanda" gibi zarfları– nasıl kullandığını tespit etmek bilhassa önemlidir. Hastanın kullandığı fiil tipleri de yine oldukça aydınlatıcıdır. Bazı fiillerin kullanılışı başkasıyla karşılıklı ilişki olasılığını az çok varsayarken (selamlaşma, konuşma, karşılaşma, vb.), bazı fiiller daha ziyade bir öznenin nesneyle olan ilişkisine ayrıcalık tanır (imal etmek, kullanmak, yararlanmak, tüketmek, vb.). Bazı fiiller de tek başına gerçekleştirilen özerk faaliyetleri yansıtır (gezmek, belirtmek, yaratmak, vb.). Şimdiki, geçmiş ve gelecek zaman kiplerinin ya da emir, rica, bildirme, eylemlik gibi kiplerin kullanımı da aynı şekilde oldukça manidardır. Bunların her biri hastanın enerji durumunun diline nasıl yansıdığıyla ilgili göstergelerdir.

Bu durumu fark edişimin bende uyandırdığı dilbilimsel yaklaşım ve farklı söylem türleri üzerine yaptığım çeşitli çalışmalar sayesinde terapi esnasında hastanın "ben" sözcüğünü hiçe sayarcasına "sen" sözcüğünü kullandığına ya da bunun aksini yaptığına, geçmiş ya da gelecek zaman kiplerinin kullanımını neredeyse dışladığına, "ile" bağlacını "bu yazıyı sizin için yazıyorum" veya "bir arkadaşımla yaşıyorum" gibi özne/özne ilişkisi için değil, yalnızca "bu metni bir kurşunkalemle yazıyorum" gibi özne/nesne ilişkisi için kullandığına, vb. dikkat çekerek hastanın enerji düzenini değiştirebilmiştim. Söylemin patolojisi veya cinsiyetleşmesiyle ilgili yaptığım çok sayıda araştırmayı, incelemeyi ve yorumları burada serimlemem mümkün değil. Meselenin daha iyi anlaşılması için okura aşağıda saydığım metinlere başvurmasını salık veririm.[1]

Söylemeye çalıştığım şey şu: Her ne kadar bir araba kazası sonucu da olsa yogaya sağaltıcı bir uygulama olarak yaklaşmama yol açan şey psikanalizi uygulama tarzım oldu. Bununla birlikte, yogayla tedavinin psikanalitik tedavi yerine geçebileceğine veya bunun tersinin olabileceğine inanmıyorum. Yoga öğret-

[1] Bu konuda örneğin *Parler n'est jamais neutre* adlı eserime başvurulabilir, Editions de Minuit, 1985. Örneğin *Seres et Genres à travers les langues, J'aime à toi* adlı kitaplarıma ve *Le sexe linguistique et Genres culturels et interculturels* adlı derginin (haz. Larousse, 1987 ve 1993) ilgili sayılarına bakılabilir.

meni transfer sayesinde geçmişte kalan travmaların yeniden yaşanmasına ya da anımsanmasına önayak olacak psişik mekanizmalarla ilgili bilgiden ve en önemlisi de tecrübeden yoksundur. Psikanalist ise genelde, enerjinin işleyişiyle, bilhassa da fiziksel unsurlarıyla ilgili oldukça sınırlı bir perspektife sahiptir. Yoga öğretmeni ile psikanalistin farklı geleneklere ait çok farklı uzmanlık alanları vardır. Bu ikisini birleştirmek, farklı kültürler arasında köprü kurmak için basirete her zamankinden çok ihtiyaç duyduğumuz bir çağda kısır bir aynılaşma içinde her şeyi felç eder.

Yogayla tedavi ile psikanalitik tedaviyi akraba kılan şey her ikisinin de enerjiyi serbest bırakmakla, dolaşıma sokmakla ve geliştirmekle ilgilenmesidir. Ancak yoga daha çok temel yaşamsal enerjiyle ilgilenirken, psikanaliz gelişmiş psişik enerjiyle ilgilenir ve son haliyle bu enerji belki de yoga kültüründe mevcut değildir. Gerçekten de yoga kültürü öznellik konusunda farklı bir geleneğe sahiptir ve bilinçdışı kavramının bu gelenekte muhtemelen bir karşılığı yoktur. Bu da, François Lorin'in beni çok şaşırtan sözlerini, öğrencilerine "Her şey bilinçli hale gelebilir," demesini açıklayabilir. Batıda böyle bir şeyden söz edebilmek ancak mantık bütünüyle değiştirilirse, bilinç ve bilinçdışı kavramlarının içeriği farklılaşırsa mümkün olabilir.

Her halükârda yoga uygulamasının Batı geleneğine göre bilinçdışı olan bir şeyi nasıl bilinçli hale getirebileceğini ve bilinçdışı travmaları nasıl iyileştirebileceğini anlamış değilim. Yoga enerji kazandıran uygulamalarla acı çeken birine yardımcı olabilir ki bu organizmanın bütünü açısından bir semptomu iyileştirmek için ilaç almaktan kesinlikle çok daha yararlıdır. Buna karşın yoga uygulaması kişinin geçmişinden ve belli bir geleneğe aidiyetinden kaynaklanan bilinçdışı çatışmaları çözemez. Dolayısıyla olsa olsa bu çatışmaları yadsımak veya yok saymak tehlikesini doğurur ki bu da öznelliğin ta kendisinin yadsınmasına yol açar. Üstelik, soru sormaksızın güya nötr bir tekniğe, boyun eğmeye demesek bile, riayet etmeye yapılan vurgu yogayla uğraşanlar arasında sık görülür. Onlar için düşünmek ge-

nelde yogaya aykırı sayılır; bunun sebebi de muhtemelen yoga geleneğinin inceliklerinden habersiz olmak ve Batı geleneği ile yoga geleneği arasında olanaklı veya olanaksız kültürel bağları sorgulamaktan kaçınmaktır. Ancak bu durumun ne yoga yapanın kişiliğinin gelişimine, ne de her uygulayıcının gerek kendi, gerekse kişiler ve farklı kültürler arası barış ve verimliliği geliştirmek adına katkıda bulunması gereken gelenekler arası ilişkiye bir faydası vardır.

SAĞALTIM YOLU OLARAK YOGA

Şahsen izlediğim yol, içinde yetiştiğim geleneğin ürettiği kimi sorunları, özellikle de kadın öznelliğiyle ilgili olanları düzenli bir yoga uygulamasının nasıl çözebileceğini tecrübe etmemi sağladı. Batı kültürü ilk elden erkekler tarafından, onların ihtiyaçlarını ve öznel zorluklarını çözmek üzere belirlenmiştir. Erkekler anneleriyle, özellikle de üreme konusunda farklı özelliklere sahip iki kimliğin varlığını hesaba katan bir ilişki kuramadıklarından dolayı, kendilerini erkek olarak ortaya koymanın yolunun, doğaya egemen olmaktan geçtiğini düşündüler. Egemen olunacak doğa, erkeğe göre doğal âlemin ta kendisiydi ve üretken toprak olarak anneyi ve kendi doğal kimliğini bu dünyayla bir tutuyordu. Batı kültürü tinsel bir dünya yaratarak hâkim olduğunu iddia ettiği doğal dünyaya bir manada paralel olan bir dünya tasavvur eder. Batıda, yetişmiş insan olmak demek, doğayı gerçekten insana özgü olan zorunluluklardan ziyade, erkeklere özgü zorunlulukların hizmetine koşmak için mantıksal kurallar ve teknik araçlarla doğaya boyun eğdirmek demektir. Hatta bu zorunlulukların, evriminin belli bir aşamasındaki erkek öznelliğinin ve erkek bilincinin zorunlulukları olduğunu da eklemek yerinde olur. Farklı bir insancıl öznelliğin, kadının öznelliğinin olumlanmasının erkeğin doğayla, anneyle ve kendi doğal kimliğiyle ilişkilerini, bunları kendi ihtiyaç ve güdülerine tahakküm etmeden ve tabi kılmadan yardımcı olacağını umabiliriz.

Fakat bu noktaya gelinceye kadar Batılı kültürel kimliğin büyük ölçüde doğayı hâkimiyet altına almaya yönelik kural ve tekniklere tabi kılındığı, ruhun bedeni ve bunun yanı sıra kültü-

rel, tinsel düzeyde tek yaratıcı, tek fail kabul edilen erilin, doğa ve bedenle özdeşleştirilen dişili boyunduruk altına alması üzerine inşa edildiği hesaba katılmalıdır.

Bu ikilikler enerjinin, her şeyden önce farklı varlıklar olarak tek tek her birimiz ve hepimiz adına üretilmesini, dolaşımını ve dönüştürülmesini kolaylaştırmaz. Nitekim enerji bilhassa doğada ve bedenimizde var olan enerjiden kaynaklanıyorsa, mantıksal kurallar ve teknikler aracılığıyla bu enerjiyi dizginlemeye çalışmak enerji üretimini desteklemez, tersine onu kısırlaştırma ve felç etme riski taşır. Zihnin bedene hâkim olmaya çalıştığı bir kültür, enerjimizin doğal kimlikten kültürel veya tinsel bir kimliğe dönüşümüyle ve korunmasıyla ilgili pek de kaygı duymayan bir kültürdür. Bu kültür bizi yetişmiş canlı bir varlıktan ziyade, bir çeşit otomata dönüştürür. Kendi enerjisini üreten yaşayan varlığın aksine, otomat kendi dışından gelen yapay enerji kaynağıyla iş görür. İçimizdeki doğal enerjinin ona yabancı bir mantığa ve tekniklere tabi kılınması bu enerjiye bir tür yapaylık verir ve doğal enerji artık kendi doğamıza uygun mekanizmalara göre işlememeye başlar. Bu mekanizmalar, sözgelimi kültürel buyruklara ve alışkanlıklara (belli bir saatte kalkmak, işe gitmek, verili kurallara göre şu veya bu şekilde davranmak, vb.) tekabül eder. Bütün bunlar yaşamsal enerjimize uygun bir kültürü değil, bu enerjinin çağdan çağa değişebilecek kodlanmış biçimlere tabi oluşunu ifade eder.

Mustarip olduğumuz semptomların kaynağı genelde bize dayatılan, uymamız gereken, doğal enerjimizi hiçe sayan ve onu yetiştirerek gelişmesine izin vermek yerine bastıran kalıplardır. Oysa bu izin verme edimi, doğal enerjimizi tinsel enerjiye dönüştürmemizi talep eder ki bu da, bedenimizi, doğal hayata yabancı hatta düşman olan tinsel bir modele tabi kılmak değil, tam da bedeni tinselleştirmek anlamına gelir.

Yoga uygulaması doğal enerjimizin bir kısmını yeniden keşfetmemize ve onu, uygun duruşlar ve özellikle de nefes alma eğitimi sayesinde artırmamıza yardım edebilir. İyileştirici gücü-

nün ötesinde, yoga uygulaması serbest bir enerjinin ne olduğunu deneyimlemeyi sağlayabilir ki bu, enerjinin fikirlerde, inançlarda, ahlaki buyruklarda, alışkanlıklarda, norm ve kalıplarda sabitlendiği geleneğimizde nadir yaşanabilen bir tecrübedir. Enerjisini özgürce tanzim etmeyi keşfetmek bir Batılı için sağaltım yollarından biridir. Bu kişi için mesele sadece güdüler, dürtüler veya az çok insancıl tutkular formunda, az çok patojen ve kınanacak bir şey olarak bildiği doğal enerjinin nasıl eğitilebileceğidir. İradi bir uygulamadan, özellikle de nefes alma uygulamalarından doğan, doğallığını yitirmemiş fakat çoktan tinsel olan özgür bir enerjiyle ne yapılır?

Bu ihtimal, bireysel ve kültürel varoluş açısından geleneksel psikanalizin hemen hiç üzerinde durmadığı yeni perspektifler açar. Geleneksel psikanaliz açısından mesele hastanın enerjisini çözüp daha münasip bir şekilde yeniden bağlamaktan ibarettir; bu enerjiyi hastanın kendi iradesine göre tanzim edeceği şekilde özgür bırakmak değildir. Kendi enerjisine karşı sorumluluk insanlık için yeni bir sorun ortaya koyar ve onu daha büyük bir olgunluğa, kendi gelişiminin seyrini üstlenmeye iter. Böylece kültür, geçmiş kuşaklar tarafından tanımlanan ve dayatılan fikirlere, normlara ve kurallara boyun eğmenin eş anlamlısı olmaktan çıkacak; omuzlarımıza yüklenen görev, bizzat koruyucusu olduğumuz özgür enerjiyi keşfederek daha insancıl bir gelecek kurmak olacaktır.

İnsanlar arası ilişkilerde, özellikle –fakat münhasıran değil– aşk ilişkilerinde doğal enerjimizi bastırmadan dönüştürmek kaçınılmazdır. Çekim, özellikle de cinsel çekim insanlar için en büyük enerji kaynağıdır. Onu eğitmek yerine bastırmak, bizi insancıl bir hayat sürdürmek ve bu hayatı paylaşmak için gereksinim duyduğumuz enerji kaynaklarından yoksun bırakır. Fakat cinsel çekimin dolaysız biçimde eğitilmeden kendini ifade etmesine izin vermek, başkası tarafından tetiklenen bu enerjinin dürtüsel biçimde başkasına sahip olmaya, onu kendine mal etmeye, ona hâkim olmaya ya da onu kendine tabi kılmaya, hatta

üreme içgüdüsünü tatmin etmeye çalışmasına yol açar. Bu şekliyle enerji, kendi başına bir enerji kaynağı olan bir duruma yani iki insan arasında paylaşılan arzuya ve sevgiye dönüşemeyerek harcanır, israf edilir.

Elbette geleneğimizde doğal enerjiyi kültürel enerjiye dönüştürmenin bir yolu mevcuttur fakat bu yol genellikle enerjiyi soyut ve güya nötr fikirlere ve ideallere tabi kılmak hatta kurban etmek pahasınadır. Öyleyse makul olan arzumuzu *Öteki*'ye ya da ahlaki, kültürel veya siyasal bir ideale adamak için başkasına karşı duyulan cinsel çekimden vazgeçmektir. Bu durum da genellikle bizi tatminsiz doğal güdüler ile ulaşılmaz bir Mutlak'a duyduğumuz arzular arasında bölünmüş bir varlık haline getirir. Bu da otonom ve bizden farklı bir varlık olarak tanınmayan, arzulanmayan ve sevilmeyen *Öteki*'nin kendini ya güdülerimize ya da ideallerimize boyun eğmiş konumda bulduğu ilişkilerimizin lehine olmaz. Bu durum olsa olsa çeşitli patolojik travmalar yaratabilir. Olduğu haliyle hayat, daima cinsellik yüklüdür ve insan gelişmek için arzularını gerçekleştirmek durumunda olan ilişkisel varlıktır.

Kültürümüz çoğunlukla arzularımız karşısında bizi bir bilmeme durumunda, bir çocuk konumunda tutar. Olsa olsa –beslenme, barınma, para gibi– ihtiyaçlar üzerinden paylaşıma girer; yetişkinlere has bir arzu paylaşımına ulaşamayız. Kültürümüz bize, içinde barındığımız ve böylece arzularımıza ve çağımıza göre yaratmak riskine girmeden kendi hayatımızı idame ettirdiğimiz aile geleneğini hazır sunar. Eğer kendi ailemiz veya az çok yetişkin hale gelme sürecinde bize göz kulak olan –biyolojik ailemizin yanı sıra dini veya kültürel aile gibi– her türlü ailesel bağ karşısında gerçek bir özerklik elde edebilseydik durum farklı olurdu. Bu durumda özerk hale gelmek ötekiyle, aşkı da içine alan karşılaşmalarda olduğu kadar kendi varoluşumuzda da, zaten bildiğimiz ve yaşadığımızdan farklı bir dünyaya açılma yetkinliğini ifade eder. Enerjimizi travmalardan ve felç durumundan kurtardığımızın, onu arzularımıza uygun şekilde konumlandırmaya ve paylaşmaya yetkin olduğumuzun bir işareti de budur.

ÖZERKLİK KAZANMA

İnsanoğlunun ilk özerk davranışı kendi başına nefes almasıdır; acı ve endişeden bağımsız gerçekleşen bir olay da değildir bu. Bebeğin kendi başına aldığı ilk nefese genellikle sevinç çığlığıyla hiç ilgisi olmayan bir çığlık eşlik eder. Doğumdan önce fetus annesinin kanı vasıtasıyla oksijen alır. Elbette plasenta fetusa belli bir özerklik temin eder: Anne ve fetusun hayati ihtiyaçlarını karşılar ve cinsiyet farkı dahil aralarında ne tür farklılıklar olursa olsun ikisi için birlikte yaşama imkânı temin eder.[2] Fakat plasentanın aracı rolü sayesinde mümkün olan özerklik sadece embriyoner hayatla ilgilidir ve bunun ötesine geçmez.

Temel hayati işlevler düzeyinde kendi yasasını dayatan doğa, plasentadan ve anneden henüz ayrılmış yeni doğan bebeği özerk biçimde nefes almaya zorlar. Bebeğin neredeyse otomatik biçimde nefes alması, Batı geleneğinde maalesef nadiren bilincine varılan ve nadiren eğitim konusu yapılan bir olgudur. Oysa bu konuda bilinç kazanma ve eğitim insancıl bir hayat adına özerklik kazanmak açısından şarttır. Varoluşumuzun ilk özerkliğini sağlayan nefes alma dikkate alınmazsa, doğum öncesi ebeveyn bağımlılığına gerileriz. Bu durumda, yaşadığımız ortam, kültürümüz veya toplumumuz, sığındığımız ve kısmen de olsa varlığımızı kendisinden beslenerek sürdürebildiğimiz bir tür plasentaya dönüşürler. Fakat varlığımız artık oksijenle değil,

[2] Konuyla ilgili olarak bkz. biyolog Hélène Rouch, "Le rôle de tiers du placenta", *Je, tu, nous* içinde, Grasset, 1990.

çoktan üretilmiş, bir yanıyla çoktan ölü olan bir şeyle beslenmektedir. Bu ne kendi hayatımızı sürdürmemizi sağlayabilir ne de onu geliştirebilmemize izin verir.

Gerçi geleneğimiz içinde hali hazırda bulunan kimi sözler, kimi yapıtlar da bize soluk verir. Fakat bu sözleri ve yapıtları özerk biçimde kendimize mal etmediğimiz, o geleneği faal bir şekilde takip etmediğimiz sürece, onlardan bu şekilde beslenmek mümkün değildir. Yoksa bu geleneğin bize aktardığı hayatı anne kanının taşıdığı oksijen gibi kullanırız ve en iyi ihtimalle embriyon evresinde kalırız; bu da kültürel ve tinsel düzeyde güç bir durumda kalmak demektir.

Veya kendi varoluşumuzu üstlenip onaylamaktansa başkaları üzerinden ve başkaları sayesinde yaşamayı sürdürürüz. Başka hayatlardan beslenerek varlığını sürdüren ve çoğalan kanser hücreleri veya parazitler haline geliriz. Bu durum ise özerk hale gelmemize izin vermediği gibi, kendi aramızdaki ilişkileri de imkânsız kılar.

Hayatımızın kendi nefesimiz sayesinde var olduğunun bilincine varmak özerk canlılar haline gelmemiz açısından şarttır. Fakat hayatın başlangıcında süt çocuğunun yaptığı gibi sadece temel hayati fonksiyonlar düzeyinde yaşamayı sürdüremeyiz. Kendi hayatımızı sırtlanmak ve onu insancıl bir varoluşa dönüştürmek durumundayız. Bunu yapabilmek için nefesimizi gözetmek, onu geliştirmek ve ayrıca, kullanılabilir bir soluk rezervi oluşturmak gerekir ki bu da, sırf dolaysız zorunluluklar bize kendini dayatıyor diye soluğumuzu askıya almamamızı sağlayan ruhtur. Aslında ruh sözcüğünün birinci anlamı budur.

Ruh vasıtasıyla nefesimizi sadece canlı varlıklar gibi hayatta kalmak için değil, aynı zamanda insan olmak için de kullanabiliriz. Ruhun özgür nefesi soluk almak, sevmek, dinlemek ve konuşmak için olduğu kadar özerk biçimde düşünebilmek için de hizmetimizde olmalıdır. Böyle bir kaynak olmazsa özerkliği kaybederiz. Fakat bu özerkliği ancak yaşamsal nefesi tinsel nefese, düşünceye, tefekküre veya duaya hizmet eden, sözlerimize ilham veren ve başkasını dinlememizi sağlayan, tercih edilen,

özgür ve karşılıklı bir sevgiyi mümkün kılıp besleyen soluğa durmaksızın dönüştürerek sağlayabiliriz. Her insanın oluşturduğu ve muhafaza ettiği nefes kaynağı ruh var olmasaydı, gerçek anlamıyla insancıl hiçbir faaliyet veya davranış mümkün olamazdı. Bu takdirde faaliyet ve davranışlarımız ancak, gerçekten bize ait olmayan, kendiyle ve başkalarıyla ilişki içindeki canlıların hareketlerine benzemeyen tekrarlar, taklitler veya sahte tavırlar şeklinde ortaya çıkabilir.

Dışımızda havanın işlevi neyse, içimizde de ruhun aynı işlevi üstlendiği söylenebilir. Bitkilerin havayı temizlemeleri gibi bizim de içimizdeki nefesi, onu kirleten, donduran, yok eden, onu kendi hayatımız için olduğu kadar başkalarının hayatı için de kullanılmaz ve zehirli hale getiren şeylerden sürekli arındırmamız gerekir.

Dışımızdaki hava, doğal ve tinsel varoluşumuzu idame ettirebilmemiz için temiz olmalıdır ve ruhumuzun nefesi de aynı şekilde doğru düşünme için, sahici ve paylaşılan bir sevgi için, sözümüzün ve dinleyişimizin açık ve canlı olabilmesi için temiz olmalıdır. Ruhun bu hâlini tasvir için "bakir" sözcüğünü kullandığım olmuştur. Tabii bu durumda bekâret, dini geleneğimizdeki alışıldık anlamından farklı bir anlam kazanıyor. Söz konusu olan bedenin baştaki doğal durumunu muhafaza etmek değil, özerk ve canlı bir ruha sahip olmak ve onu bu durumda tutmaktır.

Ruhunu "bakir" tutmak, nefes alma, yoğunlaşma ve meditasyon sayesinde başarılabilir. Bencillikle veya benmerkezcilikle olduğu kadar, kendini sevmekle *(auto-erotisme)* de hiç ilgisi olmayan bir özduyarlılık uygulaması sayesinde mümkündür. Mesele, insan olsun olmasın, yaşayan diğer canlılar arasında canlı bir insan olarak bireyleşmek ve kendi yerini bulmaktır. Kendimiz olmayı ve kendimiz için olmayı başarmak, hayatımızı sürdürebilmek, zenginleştirmek ve paylaşabilmek için daima geri dönmemiz gereken bir ilk ikametgâhtır. Bu ilk ikametgâhın algısı ve ona geri dönüş, dudaklar, gözler ve ellerle ilgili kimi duruşlar sayesinde olduğu kadar, bilinçli nefes alıp verme uygula-

masıyla, içimize dolan nefese dikkat ederek gerçekleştirilebilir. Buda'nın resimlerini ve heykellerini dikkatle seyretmek bizi bu noktaya ulaştırabilir. Keza bitkilerin yoğun bulunduğu doğal bir ortamda hareketsiz ve sessiz oturmak da aynı işlevi görebilir. Bu tür bir ortam doğrudan özümsenebilir oksijen sağlayarak, nefesi besler ve arıtır.

Geleneğimize uyarak bedenimizi hekimlere, ruhumuzu rahiplere, zihnimizi öğretmenlere teslim etmeye alıştırıldık. Yani tıpkı çocuklar gibi başkalarına bağımlı kaldık. Üstelik, aynı zamanda, varlığımızın hem cisim hem ruh, hem beden hem zihin olan birliğini sağlamlaştırmadık. Oysa özerkliği sağlamanın ve sağlığımızın, hayatımızın sorumluluğunu almanın tek yolu budur.

Yeni doğmuş bebeğin ilk özerk davranışı kendi başına nefes almaktır. Nefes alıp vermemize bilinçle dikkat ederek, nefesimizi düzenli şekilde eğiterek, bitkisel olmakla birlikte tinsel de olan yeni doğumu gerçekleştirebiliriz ve bu gerçek anlamıyla insan olmak için vazgeçilmezdir. Bu dönüşüm salt edilgin biçimde gerçekleşmez; beden düzeyinde olduğu gibi, ruh ve zihin düzeyinde de gerçekleştirilmelidir. Yetişkin bir insan olmak, sadece belli bir yaşa erişmekten, verili ortamda kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek hale gelmekten ibaret değildir. Yetişkin olmak sadece aileden değil, bu verili ortamdan da bağımsızlaşmayı gerektirir; mesele onlardan kurtulmak veya onların birtakım ihtiyaçlarını karşılamak değil, onlara –gerçekte bütün insanlığa– gelişimlerinin parçası olabilecek manevi bir katkı sunmaktır. Kültürel asalaklar olarak kalamayacağımız gibi, başkalarının bize aktardığı soluk sayesinde de hayatta kalamayız. Yetişkinliğe erişmek, insanlık tarihinde verili bir zaman ve yerde bulunan biricik varlığımızı gerçekleştirerek insanlığın olgunlaşmasını sağlamak için çalışmayı gerektirir.

NEFESİMİZİ İNSANİLEŞTİRMEK

Yogayla uğraşan ve kendilerine sorular yönelttiğim pek çok kişi, yoganın formda kalmalarına ve iş hayatında başarılı olmalarına yardım ettiğini düşünüyor. Hatırı sayılır miktarda yoga öğretmeni açısından ise yoga hayatını kazanmanın ilginç bir yolu sadece. Yoga uygulaması sayesinde yeni bir tinsel yol keşfetmeye çalıştığım için bazı Hintliler benimle dalga bile geçtiler. Gelgelelim böyle bir işe yaramıyorsa, yoga yapmak bizi biraz daha verimli, ancak manevi açıdan Batılıların pek çoğundan daha az eğitimli otomatlar haline getirir sadece. Konuyla ilgili tespitlerim ve sorularım özellikle bir Hindistan seyahati sırasında tebessümlerle hatta alaylarla karşılandı; bir grup yoga eğitmeniyle birlikte Madras'a, T. K. V. Desikachar'ın gözetmeninde staj yapmaya gidiyorduk. Nihayet grubu ve stajı bırakarak deniz kıyısında yürüyüşlere çıkmaya başladım. Öte yandan, o sıralar müzik festivali kapsamında verilen konserlere katılma fırsatı buldum. Neyse ki bu faaliyetler ve bir de otel odamda okuduğum Lilian Silburn'un kitabı *L'énergie des profondeurs*[3] nefesimi kuvvetlendirip saflaştırıyordu. Yoga eğitimi, grup paylaşımı açısından olduğu kadar, teselli bulma –babamı yeni kaybetmiştim– ve tinsel keşifler açısından da bu yolculuğun tam bir hayalkırıklığı olduğunu itiraf etmem gerekiyor. Tek istisna Sri T. Krishnamacharya'nın grubuyla karşılaşmam oldu; o da ne ironiktir ki, yoga geleneğinde cinsiyetler arası farkın önemini

[3] Lilian Silburn, *L'énergie des profondeurs, les Deux Océans*, Paris, 1983.

vurguluyordu. Oysa Madras'ta kaldığım süre boyunca gündeme getirdiğimde hemen herkesin küçümseyici muamelesiyle karşılaştığım konulardan birisi de buydu. Genel olarak stajın bana fazlasıyla sıkıcı ve bunaltıcı gelen, güya nötr, teknokratik havasıyla karşıtlık oluşturan Krishnamacharya'nın hayat dolu sözlerini minnettarlıkla karşıladım. Bu sözlerle ilgili yorumda bulunmadım ve kimse de bundan bahsetmedi, oysa kendi aramızda konuşulmayı hak eden sözlerdi bunlar.

Bunlardan bahisle anlatmaya çalıştığım şey, bana göre yoganın duruş teknikleri ve nefes türleriyle ilgili bir eğitim olmakla sınırlı kalamayacağıdır. Tabii ki bunların önemini yadsımıyorum, fakat bunların belli bir kültürel boyutta, yogayı uygulayan kişinin özgürce üstlendiği ve bile isteye öğrendiği kültürel ve tinsel bir bağlam içerisinde anlam kazanacağını düşünüyorum. Aksi takdirde doğal ve otomatik nefes alıp vermenin yerine, uygulamacıya bir tür yaşam desteği sunmakla birlikte kendi hayatında, hayatının özel ve indirgenemez boyutunda gelişme sağlamayacak yapay bir nefes alıp verme konmuş olur yalnızca. Yoga uygulaması ilacın yerini tutabilse bile, uygulamacıyı kısa veya uzun vadede kendi benliğinden ve kendi kültüründen uzaklaştırabilir; ona iki kültür arasında konumlanmasını sağlayacak bir yol sunmayabilir. Genel olarak bu tür kültürler arası köprülerden mahrumuz. Batılı uygulamacıların böyle bir eksiklikten mustarip olmalarını ve Batı ile Doğu kültürleri arasında gelecekte kurulması muhtemel ilişkilerin istemdışı yapı malzemesi haline gelmelerini istemeyiz. Bu kitap ve özellikle de aşağıda zikredeceğim kendi deneyimimden ilham alan sözler, Batılı bir uygulamacıya uygun bir nefes eğitimi için birtakım yönlendirmeler önermeyi amaçlıyor.

Eğer yoga yardımıyla nefes eğitiminin amacı soluğu gündelik hayatta ve özellikle de çalışma hayatında tüketmekten ibaret olursa, yoga da geleneğimizin son derece tartışmalı yönlerini sürdürmek için araç olmaktan başka bir şeye yaramaz. Bizi daha verimli ve özellikle de daha dayanıklı otomatlar haline getirir, fakat hayatımızı, anlamlandırmadan uyguladığımız bir tekniğe

tabi kılmamız olgusunu pek de değiştirmez. Üstelik bu tür bir uygulama bedenlerimizi, tıkır tıkır işleyen, ama ilişkisel boyutta nötr hale getirilmiş birer robota dönüştürme tehlikesi taşır. Bu durumda mesele, dönüştürmeyi beceremediğimiz canlılığı tüketebilmek için yoğunlaştırmakla sınırlı kalır.

Bu tür bir süreç, Freud'un erkek cinselliği için önerdiği modeli akla getirir: Gerilimin yoğunlaşması ve yeniden sıfır noktasına ulaşmak için boşaltılması, yani Freud'un homeostazis (dengeleşim) dediği şey... Freud bir insan tarafından uyandırılan cinsel çekimi etkisiz hale getirmektense ona sebep olan kişiyle paylaşılmasının daha iyi olacağı üzerine kafa yormaz. Bu yol öznenin kendisine az çok yabancı, doğal veya kültürel buyruklara tabi bir tür otomat gibi hareket etmediği, fakat insancıl işler ve özellikle de başka insanlarla paylaşım için kendi enerjisini üstlenip dönüştürdüğü farklı bir enerji düzeni talep eder. Bu da bizdeki hayata ilave olanı harcamayı veya yok etmeyi değil, onu korumak ve insancıl bir yaratım içerisinde artırmak için geliştirmeyi gerektirir.

Oldukça benzer şeyler nefes için de söylenebilir. Nefesimi sadece harcama amacıyla eğitiyorsam, sahici bir insancıl kültürün gelişimine katkıda bulunmuş olmam. Gerçi iş üretirim, fakat bu şekilde üretilen işin yapısı ne olacaktır? Benim hayatıma veya insanlığın kaderine gerçekten hizmet eder mi? Gerçekten hayata hizmet eder mi? Yoksa hayatı geliştirip yetiştirmeden sadece sömürür mü? Oysa hayat asla sadece bana ait değildir. En başta beni yetiştirenden, özellikle de beni kendi vücuduyla, kendi nefesiyle besleyen annemden alırım hayatı. Hayatımı koruyup geliştirmek, alınan armağana teşekkür etmenin, ona saygı göstermenin ve mirası verimli kılmanın bir yoludur. Fakat hayatı kabul etmeyi, etrafımı çevreleyen doğal dünyadan nefes almayı, bu nefesle sürekli alışveriş halini sürdürüyorum. Dolayısıyla, doğa karşısında ve özellikle de içime çektiğim hava karşısında salt tüketici davranışı sergilemek doğru olmaz. Hem havayı solunabilir kılan şeyi korumam hem de yaşayan dünyadaki ilişkilerin genel dengesine insancıl bir soluk olarak katılmak

için kendi nefesimi güçlendirmem gerekir. Bu bağlamda insan veya değil, başka canlıların nefesini sadece kendi yararıma, hele hele canlılığa zarar veren bir faaliyeti üretmek için kullanamam.

Nefesi kuvvetlendirmek, demek ki kendi hayatımızın ve bizi çevreleyen dünyadaki hayatın serpilmesini ciddiye almayı gerektirir. Bana kalırsa böyle bir görev sadece nötr bir nefesle başarılamaz. Nefes kendi niyetlerimizle, isteklerimizle canlanmalıdır. Bazı tertipleri benimseyebilmeli, mekâna ve elbette içe de yayılmalı ve çeşitlenmelidir. Keza arzumuzla, sevgimizle aydınlanmalıdır. Nefesimiz herkes için sadece nötr ve aynı olursa, bireyselleşmezse, sahiden insancıllaşmış da olamaz. Kadın erkek herkesin nefesini dönüştürmesi, onu temel yaşamsal nefes olmaktan çıkartıp imkân dahilinde azami etkili zihinsel nefese çevirmesi zorunludur.

Herkes Batı geleneğinde en sık görülen felsefi eğilim uyarınca nefesini sadece tinsel hale getirmekle kalmayıp ten haline, hem de paylaşılan ten haline getirmelidir. Nefesimiz farklılıklarımıza saygılı bir arzu ve sevgi paylaşımını mümkün kılacak şekilde eğitilmelidir. Bu nefes sadece birlikte çocuk yapmak için değil, insanlığın kaderini de çizmek için karşılıklı ete kemiğe bürünüşümüzü beslemeli ve bereketlendirmelidir. İnsanın bu en yetkin gelişimi için nefesimiz asla bedenimizi kurban etmemeli, onu aramızdaki karşılıklı alışverişlerde bir aracı haline gelsin diye dönüştürmelidir.

ARACI OLARAK BEDENİMİZ

Nefesimizle ilgilenmenin, onu eğitmenin hayatımıza çok şeyler katabileceğine, sağlığımıza yararlı olabileceğine kuşku yok. Ayrıca mesleğimizde bizi daha verimli de kılabilir. Fakat yine de tam anlamıyla insan olur muyuz? Birbirimizden daha da yalıtılmış hale gelme tehlikesi yok mudur? Bir anlamda artık daha özerk, birbirimize daha az bağımlı olmamız, başkasıyla, başkalarıyla daha iyi ilişkiler içinde olduğumuz anlamına mı gelir? Elbette terapistle, öğretmenle ilişkimiz kendi yolumuzda bize destek olur ve onlara bu yüzden müteşekkir olmalıyız. Ancak bu ilişki yine de ebeveyn ilişkisinin bir muadili olarak kalır; yetişkin insanlar arasında var olması gereken karşılıklı ilişkinin biçimlerini sunmaz. Hatta bizi ikame bir ebeveynin egemenliğine, çocukken kendi ailemizle olduğundan daha çok sokabilir. Biz zihinsel ve psişik açıdan yetişkin davranışı gösteremeden vücudumuz gelişir ve doğal yetişkinliğe ulaşır.

Pek çok hayvan için yetişkin olmak, kendi besinini ve yaşam alanını temin edebilme ve özellikle de çiftleşebilme, üreyebilme ve yavrularını, hayati ihtiyaçlarını giderebilecekleri zamana kadar büyütebilme yeteneğini ifade eder. Gerçi hayvanlar insanlardan, özellikle günümüzdeki insanlardan kimi zaman daha bilgece davranırlar ve hatta insanların onları model aldıkları bile olur. Fakat hayvan bilgeliğine öykünmek, insancıl bir bilgeliğe erişmeye tekabül etmez. Biz insanlar için çocuğun yetişkinliğe ulaşması, hayvanlar âleminin çoğunluğu için geçerli olandan çok daha uzun ve karmaşık bir süreçtir. Ne yazık ki bu

gelişim, çoğu kez tabiatımızı gerçek birer insan olmak üzere eğitmekten ziyade, bizi yabancı modellerin boyunduruğuna sokmaktan ibarettir. Bu yüzden okula başladığımız ilk yıllarda, hatta çok daha önce aile içinde, çocukların arzularından (özellikle de onları başka bir bedene çeken arzudan) bahsetmeleri neredeyse yasaktır. İlişkisel hayatın bu en temel boyutu susturulmalı ve bastırılmalıdır. Oysa haklı olarak çocukları en fazla alakadar eden arzu boyutudur.

Farklı ülkelerde, farklı kültürel ve toplumsal ortamlarda, karma öğrenci ve çocuk gruplarıyla uzun süre çalıştım; amaç çocukların kendi cinsel kimliklerinin farkına varmalarını ve karşı cinsle, kendi özgüllüklerine saygı göstererek insanca ilişkilere girmelerini sağlamaktı. Bu tür bir çalışma, kendi arzularından, özellikle de birbirlerine karşı duyduklarından, okul çerçevesinde nihayet bahsedebilen çocuklar tarafından ilgi ve büyük bir heyecanla karşılandı.

Genel olarak cinsellik eğitimi, üreme organlarıyla sınırlanır ve bu da çocukların, özellikle de ergenlerin duyarlılığına derinden zarar verir. Onlar arzularının soğuk anatomik şemaların ruhsuz ciddiyetiyle kısıtlandığını görmeyi değil, arzulardan söz edebilmeyi, bu konuda aydınlanmayı ister. Bazı yoga stajlarında ve derslerinde cinselliğin bu şekilde anatomiye indirgenmesi şahsen beni de zorladı; kullanılan dil çoğunlukla ya soyut ve bilimseldi ya da insancıl boyuttan yoksun bir hayvansallığa bağlanıyordu.

Cinsellik sorununu elbette dil ve davranış kültürü düzeyinde ele almak gerekir; ben de sorunu çocuklar ve ergenlerle birlikteyken bu boyutuyla ele aldım. Birbirlerine karşı hislerini doğrudan ifade etmek yerine arzularını –kelimelerle, çizimlerle, yazıyla, tiyatro senaryolarıyla, vb.– söze dökmeye teşvik ettim; böylece insancıl bir cinsel alışveriş için onları eğitebilecektim. Bir örnek vermem gerekirse: Erkek çocuklar karşılarındakine egemen olmak veya onların egemenliğine girmek yönünde ısrarcı bir ihtiyacı dışa vuruyorlarsa veya sıklıkla başkasını kendi kurdukları dünyadan, kendilerine ait nesnelerden veya fantezi-

lerden dışlayacak şekilde davranıyorlarsa, benzerlerine ama özellikle de kendilerinden farklı olanlara karşı ilişkiye daha açık davranışlar geliştirmeye (sözgelimi sınıflarındaki kızlarla konuşmaya) davet ediliyorlardı. Öte yandan kızlar, erkeklere karşı aşırı sahiplenmeci ve kaynaşmacı bir arzu sergiliyorlarsa, onlara önerim biraz daha nesnel davranmaları ve oğlanların davranışına uygun biçimde, birlikte yapmaktan hoşlanacakları bir şey teklif etmeleriydi; sadece orada olmalarını istemek erkek çocukları korkutup kaçırabilirdi.

Bu örneği vermekteki amacım, kız, erkek, her bireyin kendisini tamamen özgürce ifade etmeye teşvik edildiğini, birlikte yaşamayı ve ötekiyle ilişkiyi kolaylaştıracak şekilde kendi eğilimlerini nasıl düzene koyması gerektiğini öğrendiğini gösteren bir durumu anlatmaktır. Aralarındaki farkları ve karşılıklı uyumsuzlukları gördükten sonra, ilişkilere daha az yatkın erkek çocuklar kadar kızlar da karşılıklı bir ilişkiyi mümkün kılmaya çalıştılar ve bunu başarmak için yardımımı istediler. Bütün bunlar oldukça dostane ve dinamik bir atmosferde gerçekleşti.

Ne yazıktır ki, okullarda uygulanan programlarda bu tür bir eğitime yer verilmiyor ve bu, iki cinsin de basmakalıp davranışlarının temel sebeplerinden biridir. Aşağı yukarı on yaşlarından itibaren erkek çocuklar futbol oynamak için bir araya geliyorlar, kızlar ise oğlanlardan, giysilerinden veya makyajlarından bahsetmek için... Bu basmakalıp davranışlar toplum tarafından dışarıdan dayatıldıktan başka, cinsler arası ilişki kültürünün yokluğuyla da çoğalır. Keza şiddet ve içe kapanma da bu şekilde gelişir. Ergenliğe girildiği zaman ise cinselliği konuşmak kaçınılmaz hale gelir ve bu andaki söylem erkekler cephesinde şiddetli duyguların, kızlar cephesinde ise depresif hislerin geliştiğini gösterir. Kızlar ve erkekler, aralarındaki arzu ilişkisini geliştiremediklerinden, birbirlerine nasıl kavuşacaklarını bilemezler ve her cinsiyet kendi eğilimlerine uygun patolojilerden mustarip hale gelir. İnsan gelişiminin temel boyutundan yoksun bir eğitim modelinin hazin sonucudur bu.

Peki, yoga tarafında durum nasıl? Yogada doğal olarak, bireyin cinselliği boyutuna özel bir önem atfedildiğini görmeyi bekleriz, zira uygulama her şeyden önce bedensel bir uygulamadır. Fakat şaşırtıcı biçimde, hoşgörülü ve açık davranmaya çalışmalarına karşın, yoga yapanların cinsellikten söz ettiklerine neredeyse hiç tanık olmadım. Elbette ki hamile kadınlar için tavsiye edilen birkaç uygulama mevcuttur, fakat burada da hamile olmak büyük ölçüde kadın olmanın önüne geçer. Cinsel farklılığın uygulamaya yansıtılmasına ilişkin soru ve taleplerim düzgün cevaplarla değil, gülüşlerle karşılandı. Yoga uygulamasının nötr olması gerektiğinden habersiz bir acemi muamelesi gördüm. Bu cinsiyetsizlik iddiası, Batı geleneğine ait eğitmenlerin bilginin nötr olduğu iddiasıyla aynıdır.

Oysa yaşayan organizma asla cinsiyetsiz değildir. Öyleyse nötr bir eğitimin –hele bu eğitim bedenle dolaysız değil, doğrudan doğruya ilgiliyse– yaşayan bir varlık üzerindeki etkisi nedir? Cinsel enerji, yaşayan organizma için belirleyicidir. Eğitimin kaale almadığı cinsel enerjiye ne olur? Hatta bunu dikkate almadan yetişen –veya eğitilen– insanların cinselliğine ne olur? Yoga yapanların olağanüstü orgazm olma kapasiteleriyle ilgili şakalar dolanır ortada. Fakat bu sözler, cinsel hazzı şu ya da bu teknikle, yahut ilaç yoluyla ürettiğini veya yoğunlaştırdığını ilan eden Batılı söylemlerden hiç farklı değildir. Oysa burada söz konusu olan, bedenin tüketilmesini ve enerjinin harcanmasını öne çıkartan bir perspektif değil midir? Bu söylem, cinselliğin ilişkisel önemini hiç hesaba katar mı? Bedenin ilişki içerisindeki aracı rolünü dikkate alır mı? Gerçekten aşk dolu tensel bir iletişimin nasıl bir enerji kaynağı üretebileceğini göz önüne alır mı?

Üstelik sağlıklı bir cinsel düzen sadece kişisel denge açısından değil, bir grubun dengesi açısından da zorunludur. Cinsel kimliğin farkına varılması ve cinsiyetlerin birlikte yaşaması konusunda çocuklar ve ergenlerle birlikte yaptığım çalışmalar da zaten farklılıklara saygı çerçevesinde bir vatandaşlık eğitimi vermeye yönelikti. İnsancıl bir eğitimin bu boyutu, bildiğim kadarıyla Yoga kültüründe de yok denecek kadar azdır; Batı eğiti-

minde de durum farklı değildir. Gandhi gibi saygıdeğer birisi bile cinsel arzuya eşlik eden şiddetten kaçınmanın tek yolunun tensel ilişkiden imtina etmek olduğunu düşünüyordu. Şiddet karşıtlığı tavrını, yatağını bir kadınla kardeşçe paylaşarak sınıyordu. Gerçekten de ulaşmaya değer bir ideal midir bu? Şiddet barındırmayan bir tensel paylaşıma ulaşmak daha tercih edilesi bir yol değil midir? Cinsel perhiz erkek, kadın herkes için, ötekiyle bir kere daha, iki kişilik bir paylaşıma, yani boyun eğdirmeden veya tabi olmadan veya iç içe erimeden ve kendi kimliğini kaybetmeden paylaşıma girebilmek için zorunlu bir kendine dönüşü ifade etmelidir daha çok. Yani en bütüncül ve verimli etkileşimi arzulayan yetişkin insanlar arasındaki bir paylaşım için olmalıdır. Sevdalı bedenlerin sözün ötesinde ve berisinde iki kişi için aracı olduğu bir teati için...

PERFORMANS VURGUSU KARŞILIKLI İLİŞKİYE ENGELDİR

Yoga öğrenimi, Batıdaki okul eğitimi gibi her şeyden önce performansa ve özellikle de rekabete vurgu yapar. İlkesel olarak bir yoga öğrencisi, tıpkı Batılı okullarda okuyan bir öğrenci gibi, saldırganlığa özendirilmez ve hatta açıkça sergilenen saldırganlık orada da cezalandırılır. Fakat yine her iki durumda sunulan eğitim saldırganlığa bir tür kapı aralar. En iyisini yapmayı öğrenmek, azami yetkinliğe ulaşmaya, tek başına belli bir işi en mükemmel şekilde yapmaya çalışmak saldırgan bir davranış tarzını destekler. Saldırganlık belki açıkça dışa vurulmaz, fakat hem bedenden hem de zihinden talep edilen şeyler gereği mevcuttur. Bir şeylere hâkim olması, bilgiyi veya enerjiyi biriktirmesi, az çok rekabetçi olan bazı faaliyetlerde bulunması beklenir kişiden. Bu da illa, ötekine karşı açıktan açığa bir saldırganlık ifade etmese de ondan ayrılmayı ve ona mesafe almayı gerektirir ve bu, farklı olmanın doğal bir sonucu değildir, sadece niceliksel bir fark elde etmek adına yapılır. Başkası karşısında konum almak, var olan niteliksel bir farka –örneğin cinsiyet farkına– saygıyla değil, insanlar arasına hiyerarşi tesis eden niceliksel farka göre düzenlenir. Bu fark az çok belirgin biçimde soykütüksel bir fark görünümü alır: "Babam ve öğretmenim benden daha büyük ve güçlüdür; bana gelince, babalık bağından özgürleşmek için diğerlerinden daha büyük ve güçlü olmalıyım." Sözde eşitler arası ilişkiler ve bireysel gelişim, niceliksel terimlerle –kas, nefes, bilgi veya yetkinlik miktarıyla– değerlendirilir.

Başkasının yapısal veya kültürel farklılığının getireceği şeye ulaşabilmek için, onun karşısında hem etkin hem edilgin olmayı kabul eden türden bir alışverişe hiç de uygun olmayan bir değerlendirmedir bu. Başkası karşısında durmanın ve ondan geleni kabul etmenin ödülü, yalıtılmış ve rekabetçi bir gidişatı askıya almaktır. Bu, başka türlü bir özen, dinleme ve bedensel yaklaşım kültürü ister. İlerleme sadece olabildiğince çok şeyi tutmak, yakalamak, ele geçirmek, biriktirmek veya yeniden üretmek yeteneği üzerinden değil, başkasının tutturduğu yolu anlamak ve onunla ilişkide başka bir oluşu kabul etme riskini almak adına kendi gidişatını sorgulamayı kabul edebilme üzerinden değerlendirilir. Sadece –bilgi ve teknikler de dahil birtakım şeyleri– ele geçirmekten, hâkim olmaktan, sahip olmaktan ibaret olmayıp, şaşkınlıkla, sorgulamayla ve başkasından gelen kabulle beslenen ve değişen bir oluş halidir bu.

Bu oluşta bütün algılar değişime uğrar. Artık anlamak ve kendimin kılmak için bakmam. Aynı şey diğer duyumsal algılar için de geçerlidir: Kendi olduğum veya kişinin, başkasının olduğu şeye veya kişinin farklılığına saygı duymak, bana ait olmayan bir gerçekliği temaşa edip kutlamak için, her şey olmadığımı kabul ederek, hayatın zenginliği karşısından hayranlık duyabilmek için algılarım. Algı, algılanan nesneyi yok eden zihinsel bir temellük üzerinden, en iyi ihtimalle yaşanabilecek bir esrime halini değil, bir enerji artışı halini alır; bu artış yaşayan bir başka varlığın benim için açığa çıkardığı, bana sağladığı fazladan enerji sebebiyle esrime anları biçiminde de yaşanabilir.

Aslında bir başka canlıyı algılamak, nesnenin algılanması için Patanjali'nin belirttiği yola paralel bir yol takip edebilir; yani kendi özerk varoluşu içinde başkasına bir başkası olarak saygı duyarak temaşaya (*contemplation*) ulaşabilirim. Böylece temaşa, varlığımın bütününü daha çok ilgilendirir hale gelir ve bu "nesne" bir başka insan olduğu oranda, bu temaşa daha da yoğunlaşabilir. Karşılıklı ve paylaşılan enerjinin bu şekilde uyanışı, "nesne"nin basit, zihinsel bir temellük sırasında meydana gelemeyecek bir aydınlama haliyle sonuçlanabilir.

Yoga yapılan ortamlarda enerjinin biriktirilmesinden ve bir grup uygulamasının sonucunda elde edilen enerji ortamından bahsedildiğinde, enerjinin karşılıklı ve paylaşılır olduğu bir ilişkideki iki öznenin durumuyla ilgili herhangi bir anıştırmada bulunulduğunu bugüne dek hiç işitmedim. Düzenlediğim bir seminerde yoga eğitmeni bir kadın araştırmacıya bu tür bir süreci tasvir edebilmesi için *enlightment in two* (iki kişilik aydınlanma) kelimelerini kullanmasını teklif etmiştim ve bu büyük ilgi uyandırmıştı. Pek de üzerinde durulmayan bu imkânla, bizzat yaşadığım tecrübeler dolayısıyla şahsen ilgileniyordum ve bu bana halen arzunun açılıp gelişmesi için bir yol olarak görünüyor. Hatta bu duruma tensel bir paylaşım da eşlik edebilir ve ona tinsel bir olgunlaşma boyutu da katabilir. Bu "iki kişilik aydınlanma", ayrıca karşılıklı arzu tarafından uyandırılan enerjiyi geliştirmek ve verimli kılmak manasında her türlü tensel paylaşımın dışında da yaşanabilir.

Burada artık yalıtılmış, az çok rekabetçi bir performans devre dışıdır; aynı anda hem etkin hem de edilgin olabilen ve sahiplenme veya egemenliğe yabancı bir alışveriş içerisinde iki farklı insan arasında meydana gelebilecek bir enerji durumu söz konusudur. Bu durumda iki insanı aydınlatabilecek ışığın, bildik anlamıyla Batılı akıl veya bilimsel bilgiyle pek bir ilgisi yoktur. Batılı akıl ve bilimsel bilgi her şeyden önce tinin gerçeğe hâkimiyetine bağlı bir zihinsel faaliyettir. Bahsetmeye çalıştığım aydınlanmaysa başkasıyla karşılaşmada meydana gelebilecek ve kaynağı daha ziyade ten olan bir ışıktır. Böylece ortaya çıkan aydınlık gündüzcül değil, gececildir; muammalı, fakat reddedilemez biçimde kendimize ve dolaylı olarak da başkasına dair şeyleri açınlar. Tecrübenin yoğunluğu ve sahiciliğine göre az veya çok radikal biçimde bizi dünyaya geri koyar ve zenginleştirir.

Doğu tipi eğitimde –en azından bildiğim kadarıyla– olduğu kadar Batı tipi eğitimde de benimsenmiş değerlerin aksine burada ön plana çıkartılan edimler, yönlendirmeyişe kendini bırakmak ve dokunma algısına dikkat etmektir. Dokunma duyusu zaten bütün duyumsal algılarımıza eşlik eder, fakat bunu pek az

önemseriz. Karşımıza çıkan, algımıza kendini veren şeyleri izlemek, etkilerine kendimizi bırakmak yerine, onları ele geçirmek, bilmek; görme, duyma, tatma, koklama ve dokunma yoluyla kendimizin kılmak isteriz. Dokunulmak başarılı ve etkili olmanın tersiymiş gibi deneyimlenir ve öğretilir. En gelişmiş ilişki modeli yakalama, kavrama, sahip olma modeli, yani erkeğin cinsel hayatında baskın olan modeldir. Kadınların payına düşense etkilenmek, dokunulmak, kavranmaktır. Bu da farkında olunmamak veya belli bir farkındalık kaybı pahasına gerçekleşir. Oysa enerjinin gerçekten karşılıklı olduğu ve paylaşıldığı bir ilişki her iki tarafın da bu ilişki içinde hem aktif hem pasif, hem dokunan hem dokunulan olmasını gerektirir. İki kişi, özellikle de kadın ve erkek arasındaki aktif-pasif, dokunan-dokunulan ayrımı içinde tam manasıyla insancıl enerji paylaşımı mümkün değildir ve bu ayrım bizi Freud'un tasvir ettiği gerilim/gerilim boşaltma mekanik modeline düşürür; pasif konumdaki kadın, erkeğin insancıl bir biçim kazanmamış ve ne yapacağı hakkında hiçbir fikrinin olmadığı güdüsel enerjisini biriktirmesine ve boşaltmasına yarar. Etik düşünceleriyle ün salmış Fransız filozoflar –Merleau-Ponty, Sartre ve hatta Levinas– bile cinsel ilişkiden bu terimlerle söz ederler. Onlara göre en insancıl edim olması gereken okşama, cinsel ilişkide ötekine egemen olmaya hizmet eder ve erkeğin eli, tıpkı bakışı gibi zapt edicidir. Ben ise tam tersine okşamanın, bizi çalışmanın teknik dünyasında veya kamusal hayatta maruz kaldığımız cinsiyetsizleşmeden ve kimlik kaybından kurtarıp özümüze döndüren hareket olduğunu anlatmaya çalıştım. Elbette bu, her iki tarafın da hem dokunan hem dokunulan, izleyen ve izlenen olmasını; okşamanın ise, her iki tarafı tenin samimiyetinde yeniden konumlandıran bir tür karşılıklı söze dönüşmesini gerektirir; kendi hayatını saygılı ve verimli biçimde paylaşmaya davet ederek her bireye kendi benliğini yeniden bahşeden bu samimiyettir.[4]

[4] *Etre Deux*'de "Les noces entre le corps et le langage" isimli bölümün sonunda yer alan okşamayla ilgili yazıya bakılabilir (Grasset, 1994).

ZARAR VERMEMEKTEN FAZLASI: SEVMEK

Yoga eğitimi bana, "zarar vermeme"nin önemini öğretti. Benim için çok değerli bir ders oldu bu; Hıristiyan geleneğine göre eğitim almış herkes için de aynı şeyin geçerli olacağını düşünüyorum. Hıristiyan geleneğinin temel buyruğu sevgidir. Kuşkusuz doğru anlaşıldığında sevmek, ideallerin en insancıl ve en evrenselidir. Ancak sevgi, genelde öncelikle Tanrı sevgisi, sonrasında bize yakın olan birinin şahsında Tanrıyı sevmek biçiminde öğütlenir; sevgi böylece kendi içimizde ve ilişkilerimizde insanlığın serpilmesini sağlayabilecek tek his olmaktan ziyade günahın gölgesi altında kalır. Sevgide bize örnek olan İsa bile gerçek bir insancıl sevgi modeli olarak değil, Baba'nın bizi kurtarmak için gönderdiği elçi olarak görülür. Bu durumda artık bize şifa getirecek, çeşitli kusurlarımızı örtecek olan sevgi aramızdaki sevgi değil, Tanrının, oğlu yoluyla bize yönelttiği sevgidir. Hıristiyanlığın mesajının bu şekilde yorumlanışı bana öyle geliyor ki insanlığı, ebeveynlerinin, bilhassa da hakkını asla ödeyemeyeceğimiz babanın rızasına ve lütfuna naçar olan bağımlı çocuk statüsüne koyar.

Bence İsa'nın mesajını kendi içimizde ve aramızda, beden ile ruh, madde ile zihin arasındaki birliğe ancak kalpte ulaşabileceğimize işaret eden bir bilgelik mesajı olarak öğretmek daha uygun olacaktır. İnsani biçimde kendi doğamızla bütünleşmemizi sağlayan sevgidir. Nefesimizi nispeten yansız olan temel hayati enerjiden tinsel enerjiye yükselterek kuvvetlendiren ve

böylece onu, az çok nötr ve soyut normlara veya biçimlere sıkıştırmayıp, gerçek anlamda insani ve paylaşılabilir bir enerjiye dönüştüren de yine sevgidir. Bu da, ana babanın veya öğretmenin çocuğa veya öğrenciye duyduğu sevgiyi aşmayı ve sadece yetişkinler arasında mümkün olan karşılıklı sevgiye varabilmeyi gerektirir. İnsanlığımızı tamamlamak için kendimizle ve başkalarıyla ilişkimizde sorumlu olduğumuz şeydir sevgi. Kuşkusuz bunun başka mümkün bir yolu da yoktur. Sevgiyi en kapsayıcı, bizi en bütüncül şekilde kuşatan hareket olarak da anlamak gerekir.

İster istemez karşılıklı olan bu tür bir sevgi, zarar vermemeyi içerir. Sevgi dolu bir ilişki için insanların birbirine zarar verebilecek her türlü davranıştan kaçınmaları şarttır. Karşılıklı sevgi öncelikle karşılıklı saygıyı, biçimsel olmayan, herkesin hayatına ve varoluşuna duyulan mutlak bir saygıyı gerektirir. Sevgiyi paylaşmak ancak iki insan kendi kimliklerine saygı çerçevesinde alışverişte bulunduğunda gerçekleşebilir; sevginin herkesin aslına, kökenine uygun bir serpilme şeklinde açığa çıkacağı tek durum budur.

Zarar vermemek başkasının olmasına izin vermektir: Kendimize saygı duyarak başkasının kendi yolunda yürümesine, kaderini tayin etmesine, farklı olmasına izin vermektir. Bu tür bir davranış enerjiyi somutlaştırır, bireyleştirir ve iki kişi arasında ilişki kurulmasını sağlar.

Bildiğim kadarıyla Yoga öğretisinde, tıpkı Batı tipi eğitimde olduğu gibi, iki insan arasındaki ilişki kültürel bir mesele olarak ele alınmaz; tek istisna, baba ile oğul ilişkisinin yerine geçen öğretmen ile öğrencisi ilişkisidir. Ancak bu ilişkide bile ikili boyut pedagojik amaçlıdır. Öğretmen öğrencisini, başka öğrencileri tarafından da paylaşılan kendi kültürel birikimine dahil etmek üzere eğitir; ailede baba, çocuklarına kendi benimsediği değerlere bağlı olmayı öğretir. Hoca veya baba figürü ayrıca eğitmen veya öğretmen figürüyle veyahut siyasal ya da dini topluluğun lideri, hatta Tanrı figürüyle ikame edilir. İkil ilişki bu durumda bir gruba, bir cemaate katılımın bir aşaması olmaktan ibarettir.

İkil gramer yapısı –ki Batı kültürünün kökeninde, Yunan dilinde mevcuttur–; keza eller, gözler, dudaklar ve aynı zamanda cinsiyetler gibi iki farklı birlik arasındaki ilişkiyi ifade edebilecek başka dilbilgisel formlar ve kelimeler de geleneğimizden yavaş yavaş kaybolmuştur. İki kişi arasındaki ilişkiyi, özellikle de karşılıklı dokunmayı ifade etmeye yarayan yapılar kültürümüzden uzaklaştırılmıştır. Aynı dönemde Yunancada orta yol denilen ve hem aktif hem de pasif durumu ifade eden, duygularımızı anlatmaya ve başkasıyla –iki tarafa da saygı çerçevesinde– paylaşmaya yarayan kiplik dilbilgisinden yok olmuştur. Böylece iki olmak, iki kişilik olmak kültürel dünyadan dışlanan doğal bir ilişki statüsüne düşmüştür.

Oysa doğaldan kültürele geçiş tam olarak bu tür ikili ilişkiler üzerinden geliştirilmeli, öncelikle de hayvanlıktan insanlığa geçişin gerçekleştiği cinsler arası ilişkiden başlanmalıdır. Az çok nötr kimlikli birey ile grup arasındaki ilişkiler uğruna ikili ilişki kültürünü ihmal etmek, hatta unutmak aramızdaki farklılık kültürünü olduğu kadar duygu kültürünü de imkânsız kılacaktır. Bu geleneğin kökeninde köklü bir maraz vardır ve "zarar vermemek" bu gelenek içinde her ne kadar somut biçimler kazansa da kısmen biçimsel ve nötr bir anlama sahip olmuştur. Sözgelimi baba kızının, kadınlık kimliğini yitirmesi pahasına oğlunun aldığı eğitimin aynısını almasını isteyebilmekte veya anne, sıkıntılardan ve belalardan koruyacağım derken oğlunu iktidarsız kılabilmektedir. Eşlere ve sevgililere gelince, onlar da farklılıklarını tanıyacak ve onlara saygı duyacak şekilde eğitilmediklerinden birbirlerini mutsuz ve tatminsiz kılma riskiyle karşılaşırlar; biri diğerine karşısındakinin değil, kendisinin arzu ettiği şeyi vermeye çalışır.

Dolayısıyla zarar vermemek, sevginin öncülü olan bir harekettir. Fakat bu öğüt, genel ve nötr oluşuyla sevgiye engel hale de gelebilir. Batı kökenli başka bazı ahlak öğütleri gibi bu öğüt de başkasının gerçekliğiyle çok fazla ilgilenmeden tatbik edildi. Başkasına zarar vermemek için öncelikle bu başkasının kim olduğuna dikkat etmek, kendi ahlaki kural ve değerlerini sorgula-

ma konusu haline getirmeyi kabul etmek gerekir; başkasına –ve tabii kendine de– zarar vermeyecek şekilde nasıl tercihte bulunulabileceği ancak bu şekilde keşfedilebilir. Aslında zarar vermemek zaten bir tür sevgiyi varsayar ve gerçek bir sevgiye dönüşmek için zarar vermemeye gayret eder.

Bugün artık gündelik hayatımızın bir parçası olan kültürlerin kaynaşması, başkasına zarar vermemek için onun farklılığına özen gösterme zorunluluğunu bizler için daha açık kılmaktadır. Bu zorunluluk zaten ve öncelikle, cinsiyetler arasında geçerli bir zorunluluktur, ama yakın olan, çoğu zaman bize bir o kadar uzaktır. Alışkın olduğumuz gerçekliğin bugün önümüze çıkardığı sorunlara, farklı kültürlerin farklı cinselliklere nasıl yaklaştığı üzerinden dikkat sarf etmemiz gerekir. Bize en yakın olanın aynı zamanda en uzak, en yabancı olduğunu keşfediyoruz, çünkü biz onu farklılığı içerisinde kavramadık. Gerçekten kim olduğumuzu tanımadan kendimizi başkasına yansıttık. Zarar vermemek, insan olma yolunda bir adım daha atmamızı gerektirir. Bizden farklı olan başkasını daha fazla tanımak ve sevmek yolunda atılacak bir adımdır bu.

ŞEFKAT, EVRENSEL PAYLAŞIMIN ZEMİNİ

Bildiğim kadarıyla yoga geleneğinde sevginin en bilinen şekli şefkattir. Bir üstün astına, zenginin fakire karşı duyduğu biraz koruyucu, yukarıdan bakma şeklinde değil de, bütün varlığa karşı hissedilen bir duyguysa, böyle bir şefkat şüphesiz büyük nimettir. Maalesef korumacı, yukarıdan bakma anlamıyla şefkat Batıda oldukça yaygındır. Bu anlamda şefkate genellikle bu hissi ortadan kaldıracak şu ya da bu türden bir sadaka davranışı eşlik eder. Oysa şefkatin en sevecen tarafı, onun ilk ve kökenbilimsel anlamı olan "başkasıyla birlikte hissetmek"tir*. İnsan biçiminde cisimleşmesinde sunulan şefkat modelinde İsa, insanları sevebilmek için insan kılığına girer ve ancak bu bedel karşılığında onların duygularını paylaşabilir.

Duyguyu paylaşmak başkasının hisleriyle etkilenmeye bütünüyle açık olmak demektir. Sadece acı karşısında şefkatten, merhametten bahsedilmesi ve bu sözcüklerin başkasının ıstıraptan farklı bir deneyimini –örneğin neşesini, estetik heyecanını, sevdasını– paylaşmayı ifade etmeyişi şaşırtıcıdır.

Belki de şefkate verdiğimiz anlam hâlâ, aşırı tek boyutlu bir zihinsel ve hiyerarşik yan anlam barındırıyordur. Duyguları paylaşan insan daha evvel aynı yoldan geçmiş, daha mükemmel ve daha görmüş geçirmiş birisidir ve başkasının acısıyla ilgili kafasında oluşan fikre ya da resme göre ona yönelir. Ancak bu kişi

* Metinde geçen *compassion*'un kökü *com-passion* şeklinde ayrıştırılabilir. Kelime karşılığı "birlikte hissetmek"tir. (ç.n.)

başkasının yaşantısını bütün varlığında hissetmeyecek; sadece bu tecrübenin zihinsel bir temsiline sahip olacak ve acımakla yetinecektir. Bu türden bir şefkat tam da baba/oğul, hoca/öğrenci soybilimsel modelinin ve keza ikicil beden/ruh modelinin bir parçasıdır. Ayrıca bu iki model kısmen birbirine bağlıdır da. Gerçi aynı yollardan geçmiş kişinin şefkati övgüye değerdir ve doğal veya manevi babanın, oğlu kendisini iğdiş edip öldürmeden önce iktidarını korumak için oğlunu öldürdüğü veya iğdiş ettiği mitolojik ve tarihsel modellerden çok daha evladır. Babanın oğluna ve oğlun babaya duyduğu şefkat, gücün veya iktidarın temsilcisinin kim olacağını belirlemek üzere girişilen ölümüne bir rekabetten çok daha iyidir.

Gelgelelim daha bütüncül bir şefkat bu tür ilişkilerde değil, iki bireyin dikeyden ziyade yatay bir ilişki içinde olduğu durumda söz konusudur. Teati edilen bütün sözlerin berisinde ve ötesinde başkasına yönelmek manasındaki şefkat ancak bu yatay ilişkide vuku bulabilir. Elbette burada başkası vasıtasıyla yalnızca kendimi hissetme tehlikesiyle karşı karşıya olduğum aracısız ve kör bir duygudaşlıktan bahsetmiyorum. Aklımdaki daha ziyade, başkasını başka olarak idrak etmek ve yaşadığı şeyleri her türlü sözün ve akıl yürütmenin ötesinde paylaşabilmek yeteneğidir.

Bu türden bir şefkat, fark edilmeyen ve sıklıkla ihmal edilen duyulur algılarımıza ve duygularımıza ilişkin bir kültürü ve hatta çilekeşliği gerektirir. Duyulur algılar ve duygular genellikle zihinselin egemenliğine tabi kılınmıştır ve başkası ile ilişki kurmak için, oldukları haliyle geliştirilmezler. Duyumları, duyguları akıl veya varoluşun soyut ve biçimsiz bir kavrayışı adına denetim altına almak bizi başkasıyla paylaşımdan, özellikle de bizden farklı olan ve yeni bir kültür inşa etmek için ihtiyaç duyduğumuz başkasından mahrum bırakır. Benden farklı olan başkasını tanımam veya onu ancak kendime tabi kıldığım sürece tanıyabilirim. Fakat her türlü aynılıktan veya benzerlikten bağımsız olarak başkasından –kadın ya da erkekten– bir şeyler alabilirim. Aramızda bizi insanlar olarak ve daha genelde de

canlılar olarak gizemli bir biçimde birleştiren paylaşımın, şefkatin kurduğu geçitler veya köprüler bulunabilir.

Bu şefkat aslında hayvanlar dünyasını da kuşatabilir; hem biz insanların hem de bizden farklı olan hayvanlar dünyası sakinlerinin tarafında bulunabilir. Batılı keşişler arasında olduğu gibi, Buda'nın hayatında da bunun örneklerine rastlanır. Mesela Tanrı Vişnu'nun evreni yaratırken bir kuştan yardım aldığı anlatılır. Kuşlar Doğuda da, Batıda da tinselliğe ulaşmaya çalışanların yardımcısı telakki edilir. Yardım edecekleri insanın hangi durumda olduğunu hissetmeden bunu nasıl yapabilirler ki? Burada basit imgelerin veya metaforların söz konusu olmadığını göstermek için bizzat yaşadığım birkaç olayı anlatacağım.[5] Paris'te bir kulenin çok yüksek bir katında oturan arkadaşımı ziyarete gitmiştim. Donup kalmama ve cam kapıya doğru sendelememe yol açan şiddetli bir baş dönmesine yakalandım. Neyse ki arkadaşımın bir kedisi vardı ve kedi açık kapı ile arama girdi, başımın dönmesi geçene kadar orada kaldı. Bir başka örnek: Hayat arkadaşımdan ayrıldıktan sonra ormanda sahip olduğum küçük inziva yerime yalnız dönmeye cesaret edemiyordum. Hayvanlar gizemli bir biçimde bana yardımcı oldular. Evde uyumayı başardığım ilk geceden sonra, sabah, odamın panjurunu açtığımda, aynı evi paylaştığım tavşan, yolculuk için emanet bıraktığım komşunun evinden kurtulmuş, bahçede duruyordu. Büyük bir sevinç duydum ve rahatlama hissettim. Giyindiğim sırada tavşan gözden kayboldu. Görevini yapmış, beni karşılamıştı. Eve gelişimde çok defalar bir kuş o kadar insancıl bir sesle öterdi ki, beni selamlayan kim diye dönüp arkama bakardım. O da bana sakince eve dönebileceğimi ve orada yalnız olmadığımı anlatırdı. Neredeyse ölmekte olan yaşlı bir köpeğe, onu yoga alıştırmalarıma dahil ederek yardım ettiğimi hatırlıyorum. Yanında kaldığım arkadaşımın evinde, evin öbür ucundan nefes alıp vermelerime dikkat kesilmişti; beni göremiyordu, fakat

[5] Diğer örnekler için bkz. "Animal Compassion", *Animal Philosophy* içinde, Londra-New York: Continuum, 2004.

sonra yanıma gelip yattı ve nefes alış ritmini benimkine uydurdu. İlk başta bu beni rahatsız etti, çünkü o anda ben de çok yorgundum; fakat daha sonra bunu şefkatle kabul ettim. Bu yaşanmış hikâyeleri şefkat sayesinde var olabilen evrensel bağın müthiş alametleri olarak görüyorum.

Duygudaşlık, bu tür bir durumu doğuran başkasına yönelik dikkat sayesinde doğal ile tinsel arasında kurulan köprüdür. Duygudaşlık, evrensel kurtuluşa yardım etmek için her türlü bencillikten veya benmerkezcilikten vazgeçmektir. Yalnızca kendi doğalarını dönüştürmeye ve tinselleştirmeye kabil (İsa ve Buda gibi) insanlar gerçek bir şefkate muktedirdir. Bu insanların, dünyanın aşk ile kurtarılması diyebileceğimiz şeyi sağlamak üzere evrenin bütünüyle iletişime geçtiğini görmek olağanüstüdür.

Şefkat yoluyla varılan bu türden bir evrensel bütünleşme, bizimki gibi doğal dünyayı kurtarma ve de farklı gelenek ve dillerden insanlar arasında köprüler kurma zorunluluklarının olduğu bir çağda özellikle gereklidir. Böylece, paylaşılan bütün sözlerin berisinde ve ötesinde, bütün canlı varlıklar arasında, sadece her türlü çatışmayı ve savaşı ortadan kaldırmaya değil, bizi kendi içimizde ve aramızda başka tür bir varlık durumuna ulaştıran bağlar kurulabilir. Bütün canlıların dahil olduğu bir gönülden bütünleşmeyle, tekâmül, mutluluk ve bereket için enerjinin, farklılıkları içinde kadın erkek herkesin birliğine katkıda bulunduğu başka bir dünya serpilip gelişir.

HAYVANLARIN VE MELEKLERİN YARDIMIYLA VÜCUT BULMAK*

Hayvanların bize karşı gösterdikleri şefkat bütünüyle vücut bulmamızda bize yardımcı olabilir. Doğudaki kimi tanrı figürleri ve Batıdaki kimi mitsel figürler, tıpkı bazı fantezilerimiz ve rüyalarımızda olduğu gibi, henüz bir kısmıyla hayvanlar âlemine dahil bir insan biçiminde temsil edilir: Ya vücudun bir kısmı insandır ya da insan tamamıyla bir hayvan suretinde hayal edilir. Reenkarnasyon düşüncesi bile kendi başına, bütünüyle insan olarak vücut bulmakta yaşadığımız güçlükler üzerinden açıklanabilir gibi görünür. Yolculuğumuzda ulaştığımız noktaya göre şu ya da bu biçimde reenkarne olabiliriz. İnsanlığımızda mükemmelliğe erişmek şu ya da bu biçimde reenkarnasyondan kurtulmamızı veya başka deyişle bengiliğe, "Cennet"e ulaşmamızı sağlayabilir.

Buda ve İsa gibi şahsiyetler, en azından kendi çağlarında, insanın kendini gerçekleştirmesinin modelleridir. Aslında gerçekleştirilen bu vücut bulma özellikle erildir ve cinselliği, özellikle de cinsel farklılığımızı insancıl biçimde bedenleştirme biçimiyle ilgili bize bir şey öğretmez. Cinsel fark burada da yine sadece üremeye, bizi bir soykütük içine yerleştirmeye hizmet ediyor gibidir ve bu soykütüğün öteki cinsle insancıl bir payla-

* Luce Irigaray'ın kullandığı *s'incarner, incarnation* tabirlerini "vücut bulma" veya "bedenleşme" ifadeleriyle karşılayabildim. Aynı sözcükten türeyen *réincarnation* ifadesini ise geleneksel bir inanışa gönderme yaptığı için sadece Türkçeleştirmekle yetindim. (ç.n.)

şım için ne gibi bir önemi olduğunu ve nasıl geliştirilebileceğini söz konusu etmez. Buna göre mükemmel insan cinsiyetsiz olmalı veya cinsel aidiyetini aşmış olmalıdır. Ancak, durum gerçekte hiç de böyle değildir, çünkü söz konusu bu insan bir erkektir; cinsellik düzeyinde henüz noksan olan ve üreme amacıyla çiftleşmek gibi aslında hayvani bir evrede kalmış biridir. Oysa tek başına erkek, ne bütün insanlık için bir model sunabilir ne de tek başına erkek olarak bedenleşmeyi başarabilir. Kaldı ki cinsellik, yok sayılması ve yadsınması mümkün olmayan, tersine insancıl biçimde paylaşılması ve geliştirilmesi gereken ilişkisel hayatın temel boyutudur.

Hıristiyanların kendi gelenekleriyle yaşadıkları sorun büyük oranda, cinselliğin bedenlenişiyle ilgili eğitimin noksanlığından kaynaklanır. İnsan oluşun ve insanlar arası ilişkinin belirleyici boyutu olan cinsellik tinselleşmeden ve kutsallığa büründürülmeden sevginin gerçekleşmesi mümkün değildir. Oysa İsa'nın mesajı tam da budur ve insan doğası ile tanrısal doğanın bizzat bedenlenişte birliğe kavuşma imkânını ilan etmesi de bundan ibarettir. Bu "müjde" enerjimizin tamamlanması için vazgeçilmez olan boyutunu budamayı değil, bizi insanlığımızı kutlu kılmaya teşvik etmelidir. Cinsel kimliğimiz veya cinsellikli (*sexué*) ilişkilerimizi tinselleştirmeyi ihmal etmek, bizi hayvanınkinden beter bir dürtüselliğe geriletir ve bu durumda dürtüselliğin insancıl yönü en iyi ihtimalle, ya sapkınlık haline gelir ya da cinsel dürtünün hükmetme, itaat ettirme ya da sahip olma, vb. dürtülere dönüşmesiyle sonuçlanır.

Bugün hayvan cinselliğine hasredilmiş kültürel yayınların sayısında artış olduğunu görmek ilginçtir; sanki tanrılarda veya Tanrı katında bir öğreti bulamayan insanlar bunu, artık veya bir kez daha hayvanlar tarafında araştırıyor. Şu bir gerçek ki, hayvanların sevişme törenleri, kimi hayvanların çiftleşme sırasında gösterdikleri sevecenlik, kimi zaman insanlara kendi içlerinde var olan, fakat kültürümüz tarafından karanlıkta bırakılmış yönlerini fark etmelerinde yardımcı olabiliyor. Ancak insan, hayvan değildir. İnsan kendi cinselliğini bedenleştirmek ama-

cıyla hayvan cinselliğinde kimi belirtiler bulabilse, hatta ondan yardım alabilse de, insana özgü olanı kendisi araştırmak ve hayata geçirmek durumundadır. Hayvan dünyasının ona sağlayabileceği yardım kendi cinselliğinin bedenleşmesi sürecinin mükemmelleşmesinde bir aşama teşkil edebilir ancak. Batı geleneğinde hayvanlar haricinde melekler de insanlara yol gösteren yardımcı unsurlar olarak ortaya çıkarlar. Fakat bu melekler, salt tinsel yaratıklardır ve genellikle Tanrının mesajını insanlara götürme görevini üstlenirler, fakat insanlara, özellikle cinsellik düzeyinde nasıl iletişime geçileceğini öğretmezler.

Gerçi çakralarla ilgili bir kuram ve uygulama geliştirilmiş olsaydı, hayvanların yardımının daha çok temel dirimsel çakralarla, meleklerin yardımının ise bu temel dirimselliği tinselleştiren çakralarla* ilgili olduğunu düşünebilirdik. Örneğin Beşaret** olayıyla ilgili ikonografilerde, Cebrail ile Meryem arasındaki ilişkilerin nefesi kalbe, dinleyişe ve söze bağlayan çakra düzeyinde konumlandığı açıkça belirtilir. Meleğin müjdeyi verişi Meryem'de daha yüksek bir nefes düzeyi yaratır, böylece bebeğini karnında taşımanın fiziksel aşamalarından geçmeden doğurması mümkün hale gelir. Melek, Meryem'i çocuk doğurmaya sadece ehil bir dişinin bedeniyle değil, kendi soluğuyla, kendi kalbi, kendi dinleyişi ve sözüyle doğurmaya çağırır – Meryem meleği dinler ve onunla konuşur. Melek, Meryem'e kadınların bir anlamda hayvanlar dünyasıyla paylaştıkları çakralardan kendi insanlığını gerçekleştirme yolunu açan çakralara geçmesine yardımcı olur. Maalesef geleneğimiz meleğin aracılığını doğal ile tinselin, beşeri ile ilahinin Meryem'de birleşmesini sağlayan bir şey olarak değil, insanlıktan vazgeçmesi ve bir çocuk doğurması için Meryem'e Tanrı adına iletilmiş bir talep olarak yorumlamıştır çoğunlukla. Aslında pek anlam taşıyan bir yorum değildir bu. Meryem, bizzat kendi insanlığına kutsallık kazan-

* Çakra: (Sanskritçe) Vücuttaki enerji üreten noktalardan her biri. (y.n.)

** Beşaret: Muştu anlamına gelen bir kelime; aynı zamanda dini terminolojide, Meryem'e İsa'nın doğumunun Cebrail tarafından önceden muştulanması olayı (Beşaret-i Meryem). (y.n.)

dırınadan kutsal bir oğul doğurmuş olamaz. Tanrının kendisine bir oğul vermesi için Meryem'den kendinden vazgeçmesini istediğini düşünün; bu tuhaf bir Tanrı fikri olurdu. Fakat bu Tanrı fikri oldukça yaygındır ve Tanrıyı insanlığın kurtarıcısı değil, kendi hilkatini hor gören bir Tanrı haline getirir. Bu kurtuluş ancak enerjimizin dönüştürülmesi sayesinde içimizdeki çakraların birleşmesi yoluyla gerçekleşebilir.

Beşaretle, daha genel olarak da kurtuluşla ilgili kavrayışımız cinsel kimliğimizin önemine ve insanlığımızı gerçekleştirmek için bu kimliğin tinselleştirilmesi gereğine dair bir anlayış eksikliğinin sonucudur. Fakat bu tür bir kavrayış yeryüzü cenneti mitine göre geleneğimizin kökeninde olan günaha bir kez daha düşmek, yani daha insanlığımızı tamamlamadan tanrısallığı arzulamak değil midir? Gerçi arada bir fark vardır: birinde kadın faal olarak Tanrının bilgisini ele geçirmeye çalışır; diğerinde, bedeni ve ruhuyla Tanrının sözüne gözü kapalı teslim olur. Her iki seçenekte de kadın, insanla hem beşeri hem de ilahi bir paylaşıma ve varoluşa geçmek için kendi doğasını tinselleştirmemektedir.

Fakat Beşaret ikonografilerinde ve daha genel olarak Hıristiyan teolojisinde bir başka esrar daha vardır: Üçüncü uğrağın bir kuşla temsil edilmesinin, yani Kutsal Ruh'un emrinin esrarı. Doğu geleneğinde kuşun tinsel hayatın ilham edilişinde hazır ve nazır bulunması gibi, tinsel evrimimizin bu üçüncü uğrağına bizi sokan da yine kuştur. Kuş şakımaları, enerjimizi tensel nitelikte olmayan ve aynı dili konuşmayanlar tarafından paylaşılamayacak bir dile ve mantığa boyun eğdirmeden dönüştürmemize yardım eder. Kuş henüz bilmediğimiz ve bu yüzden de henüz tasvir edemediğimiz, ama şarkısıyla bizi yavaş yavaş yoluna soktuğu insancıl vücut buluşa doğru rehberlik eder bize. Burada melek, insana kuştan daha yakın bir figürdür, çünkü o, kuşu taklit etmeye çalışır, fakat enerjiyi şarkısıyla yavaş yavaş dönüşüme uğratmaktansa onu sabitler ve sözle ifade eder.

Yoksa terennüm edilen mantralar kuşun yerine mi geçmeye çalışmaktadır? Bu mantralar, heceye dökülmenin farklı düzey-

lerinde her ne kadar kuşların şarkılarından yararlansalar da, manadan tümüyle yoksun değildir; yine de kuşun söylediği şarkıda veya aşk dolu davetlerinde dile gelen ilahiye yabancı bir manadır bu. Belli bir tekniğe göre tekrar edilen bir tür uygulama haline gelen mantra söyleyişi, kuşun şarkısında var olan etkileyici karakteri kaybeder; evrenin soluk alıp verişiyle eş frekansta yer alan ve doğal enerjimizi –tensel coşkuya yabancı olan az çok nötr bir tekniğe tabi kılmaksızın– tinsel enerjiye dönüştürmemizde bize yardım edebilen bir methiye olmaktan çıkar.

SESSİZLİKTEN GEÇİP SÖZE VARMAK

Batıda insan yolculuğunun nihai durağı, bütün söylemleri kendinde toplamak iken, Doğuda bu nokta sessizliğe varmaktır. Bu bağlamda Hegel, Buda'nın zıddı olabilir. Batı ve Doğu kültürlerini kendinde birleştirmek, söze ve sessizliğe başka bir değer ve mana vermekle, ikisini zıtlaştırmak yerine bir arada tutmakla sonuçlanır.

Söylediğim söz muktedir olduğum bir sessizlikte temellenmiyorsa, hiçbir zaman benim sözüm olmamış demektir. Okunan ve işitilen söylemlerin ya oldukları gibi tekrar edilmesinden ibarettir ya da onlardan yola çıkılarak oluşturulan sözümona yeni bir söylemden. Fakat söylediğim kelimeler ve bunların söylem içinde bir araya gelip düzenlenişleri ancak benim sessizliğe dönüşüm dolayısıyla bir anlama sahip olabilir; onları ancak bu sessizlikte bilinçli olarak seçebilirim ve sözceler veya mesajlar biçiminde özgürce bir araya getirebilirim. Gerçekten de tam manasıyla konuşan pek az insan vardır. Genelde insanlar bildiğimiz bazı sözcükleri telaffuz ederler ve böylece biz de söylediklerine anlam veririz, fakat bu gerçekten bize bir şey söyledikleri anlamına gelmez. Gerçi bu kişisel mananın yokluğu ihtiyaçlar düzeyinde her zaman idrak edilemez. Biri benden bir parça ekmek veya bir bardak su isterse, bana iletilen mesajı anlarım. Fakat bu temel anlama düzeyi bana başkasının kim olduğu ve iki insan olarak nasıl alışverişte bulunabileceğimizle ilgili fazla bir şey söylemez.

İhtiyaçlar düzeyindeki ilişki tümüyle doğal bir planda kala-

bilir veya robotlar tarafından da kurulabilir. İnsanlar arası alışveriş ise bir olma ve arzulama ilişkisi içinde gerçekleşir ki bu da, sözün başka türlü kullanılmasını gerektirir. Başkasıyla, anlamını sözlükten bulduğum kelimelerle konuşmakla yetinemem; ilettiğim söz anlamını bizzat bende, o kadınla veya o erkekle bir ilişki geliştirme niyetimde bulmalıdır. Söylediğim şeyde mevcut olmalıyım ve bu sözlerde başkası için de mevcut olmayı denemeliyim. Düzenli aralıklarla sessizliğe dönmediğim takdirde bunu başarmam mümkün değildir, çünkü kendimi ancak beni ben yapan şeylerin bir araya toplanması sayesinde, bu sessizlikte bulurum. Bu sessizlik durumunda belli bir tema etrafında yoğunlaşma değil, sessizlik için şart olan kendi nefsimin denetlenmesi söz konusudur. Sessizlik, sayesinde kendimle yeniden temasa geçerek varlığımın kaynağına döndüğüm ortamdır.

Bazen, sessizliğe dönüş doğadayken daha kolaydır. Doğa tümüyle sessiz değildir elbette, fakat doğada duyulanlar sesler hayatın kendi uğultusudur –rüzgâr sesi, böceklerin vızıltısı, vb.–; yoksa hayatın az çok suni biçimde düzenlenmesinden kaynaklanan sesler –dil, makine gürültüsü, vb.– değildir.

Sessizlik içinde tefekküre dalma, söze vereceğimiz anlamı seçmek, ama aynı zamanda işitilen söylemlerin anlamını pekiştirmek için de vazgeçilmezdir. Siyasi, kültürel veya dini olsun, şu ya da bu söyleme vereceğim anlamı tayin etmek için onu bir sessizlik zemininde işitmem zorunludur; beni ele geçirmiş, maruz kaldığım bir bilgi keşmekeşi zemininde bunu yapamam, kendi hayatım için bu sözlere atfedeceğim anlama karar veremem. Dünyaya gelmek kültürel, dini, siyasi veri ağı içine girmek demektir ki, bu ağa ancak sessizlik alıştırması sayesinde mesafe almayı deneyebilirim, ancak bu sayede olabildiğince özgür biçimde kendi dünyamı inşa edebilirim. Bu, başkasının dünyasıyla ilişki kurabilmek için de önemlidir.

Sessizlik aynı zamanda başkası ile benim aramda, tüm farklılıklarımıza rağmen buluşabileceğimiz bir düzlem olarak uzanmalıdır. Sessizlik başkasına gösterilen ilk onay sözüdür; başkasını olduğu gibi, yani kendi söylemime göre eğip bükmeden ve

kendi dünyama katmaya çalışmadan kabul edebileceğime dair verdiğim işarettir. Başkası karşısında sükûnetimi muhafaza etmek, onu başkası olarak tanımanın; ona kendi normlarımı veya alışkanlıklarımı dayatmadan, o kişi olduğu için saygı duyabileceğimi göstermenin bir biçimidir.

Sessizliğim başkasına, onu tanıyor gibi yapmadığımı, ona var olabilmesi ve bana yabancı olsa da kucak açmayı kabul edebileceğim farklılıklarını ortaya koyabilmesi için bir alan sunduğumu söylemenin bir yoludur. Sessizliğim, –hakikate sahip olduğu varsayılan ve onu bir oğula veya çırağa aktarması beklenen bir baba veya bir üstat gibi– her şeyi bilmediğimi, başkasından onun hakikatini işitmeye hazır olduğumu, kendi hakikatimi dayatmadan yaşaması, gelişmesi ve kendini ifade etmesi için onu cesaretlendirdiğimi göstermenin bir yoludur.

Bu tür bir sessizliğin sözcüklerden yoksun olmakla, çekingen veya düşmanca bir tutum almakla hiçbir ilgisi yoktur elbette; başkasına kendi dünyamda, benden başka olarak var olabilmesi için sunduğum bir fazlalığı temsil eder olsa olsa.

Bu tür bir sessizlik alıştırması bizimki gibi çok kültürlü bir dönemde elzemdir. Farklı kültürler arasında, onları birbirine tabi kılmayan veya birleştirmeyen bir geçişin mümkün olmasını sağlayabilir. Kendi dilimiz içinde kapalı kalmamayı başarmak, başkasına yönelik ilk misafirperverlik hareketidir. Kendi dilsel alışkanlıklarımıza bu türden bir mesafe alma tavrı, bir ilişkide sergilemeye alışık olduğumuz somut hareketlerimize de sirayet etmelidir. Örneğin birini selamlamak için yapılan hareketler her kültürde aynı değildir ve bunu yapış tarzımız, niyetimizden bağımsız olarak karşımızdakini şok edebilir. Başkasına farklılığı veya farklılıkları içinde saygı göstererek kucak açmak bir geri çekilme tavrını, sessizliği, bize has olma ve eyleme şekillerinden azade, el değmemiş bir zaman-mekân parçasını talep eder.

Sessizlik kendi dışımızdaki faaliyetlerimizde kendimizi gerçekleştirmemiz için olduğu kadar kendimize dönüş için de zorunludur. Başkasıyla başkası olarak ilişkiye girmek için de aynı derecede kaçınılmazdır. Ve susma, sessizliği koruma yetene-

ğinin konuşma yeteneğinden daha fazla insani olması da mümkündür.

Genelde söylenenin aksine sessizlik ne boşluğa ne de ölüme tekabül eder; tersine, o, varlığın bütünlüğünü, hayatın doluluğunu muhafaza edendir. Yine de konuşmak gerekir, fakat her söz, olduğumuz kişiye nispetle kısmi, cüzi niteliktedir. Söz bizi –özellikle de başkasına– ancak kısmen anlatır. Konuşmak bir sonluluğu üstlenmek; kısmen, parçalı biçimde bedenleşmeye razı olmak anlamına gelir. Bu da bir ıstıraptır ve aynı zamanda yanlış anlamalara da yol açar. Şu anda söylediğim söz beni bütünüyle ifade edemez ve bu durum bunun bilincinde olanı acıya sürükler. Öyle ki, kullandığım sözcükler çoktan kodlanmış, başkaları tarafından ve başkaları için tanımlanmıştır ve bu yüzden bana özgü olanı bu sözcükleri kullanarak hissettirmek güçtür. Sözcükleri kullanarak, aynı dili konuşan başkaları arasında "birisi" olurum sadece. Gerçi böylelikle kültürel bir topluluğa dahil olurum, fakat bunu kimliğimin bir parçasını yitirmek ve başkasıyla ancak kısmi bir iletişime rıza göstermek pahasına yaparım.

Dilsel bir cemaatin mensuplarından oluşan kitle, herkesin kendi hayatından, teninden bir şeyleri genelin soyutluğu içinde kurban etmesini talep eder. Oysa kelamın tene bağlı kalması, onunla ilişki içinde olmayı sürdürmesi önemlidir. Söz ile nefes alıp verme arasındaki ilişkiye dikkat vermekle, hem kendimizi ifade ediş tarzımızda, hem de başkasıyla ilişkimizde sözün canlı tutulmasına katkıda bulunabiliriz; herkesin nefes alma ve verme döngüsünü düzenleyebilmesi için bu ilişkide dinlemek ve konuşmak arasındaki denge gözetilmelidir.

Sözün duyusal niteliklerine karşı uyanık olmak da aynı şekilde arzu edilir bir şeydir; bu özellikler sesin tonu, söylemin ritmi, sözcüklerin semantik ve fonetik yönlerden tercih edilişiyle ilgili olabilir. Karşısındakini nesne konumuna indirgemeyen, "iki özneli bir ilişki"yi öne çıkartan fiilleri tercih etmek ilişkisel enerjinin dinamiğini ve canlılığını da destekleyecektir. Benzer şekilde, başkasını kendine mal etmekten, onu asimile etmekten

ya da baştan çıkarmaktan da kaçınacaktır. Samimiyeti alışkanlığa, yani bana ait olup da başkasının, başkası olarak yer almadığı bir dünyaya tabi kılmadan geliştirmeye çalışacaktır.

Gerçekten paylaşılabilir bir kelamın tüm niteliklerine karşı dikkatli olmak, onun ancak bir sessizlikten doğabileceğini unutmamıza engel olur ve fazlasıyla dolaysız biçimde hissedilen şeyi dile getirme iddiasında bulunmadan bir şeyleri iletmeyi sağlar – zira kelamı genellikle başkası için şiddetli kılan, bu iddiadır.

DUYUSAL ALGILARIN AÇTIĞI MANEVİYAT YOLU

Doğayla, dünyayla ve başkasıyla alışveriş yollarından biri söz ile sessizlik arasındaki duyusal algılarımızdır. Duyusal algılar bedenimizi, ona bir beden olarak saygı duyarak eğitmenin bir başka aracıdır.

Batı kültüründe duyusal algıların, daha yukarı konumda olduğu düşünülen zihinsel faaliyete tabi kılınması gerekir. Nitekim bu algılar çoğu zaman, öznenin algı nesnesine nasıl yaklaştığını ve yoğunlaştığını değil de, sadece algılananı dile getiren genelleyici terimler aracılığıyla ifade edilirler. Batılıların çoğu ağaçlara bakar, müzik dinler, bir yemeğin veya kokunun tadını çıkarırlar, ama bir kayın ağacını seyre dalmakla, Schubert'in bir impromptu'sunun tadını çıkarmakla, bir balığın lezzetine varmakla veya yaz güneşi altında bir çam ormanının rayihasını içe çekmekle uğraşmazlar. Böylece duyusal algı çoktan, onu kökünden, yaşayan ve somut niteliklerinden ayıran zihinsel bir soyutlamaya tabi olur. Böylece kendine has niteliklerini, özellikle de fiziksel ile manevi olan arasında köprü kurma kapasitesini büyük ölçüde yitirir. Nesnenin algısı bizi sadece şimdide demir attığımız nesnenin somut tikelliği ve duyusal nitelikleri üzerinde durduğumuz sürece; bu algıyı, yokluğunda onu soyut biçimde çağrıştıran bir isimle ikame etmediğimiz takdirde maddi olandan manevi olana götürebilir. Durup bir papatyaya veya bir güle bakmak için zaman harcamak, çok sayıda sözcüğün ve lafın sağlayamayacağı bir yoğunlaşmaya erişmeme yardım ede-

bilir. Çiçeğin duyulur niteliklerinin bütünü, ben bilincine dahi varmadan birlik kazandırdığı farklı algı düzeylerine yerleşen bir dikkati uyandırır bende. Böylelikle benim bütün varlığım yavaş yavaş bütünleşir ve ben nasıl olduğunu anlamadan yoğunlaşma durumundan temaşa durumuna geçer. Eğer tecrübe etmede aceleci davranmazsam, bu hal kendiliğinden bir enerji artışına dönüşür ve bir esrimeyle sonuçlanabilir.

Bu sürecin bir benzeri Patanjali tarafından Yoga Sutra'larda tasvir edilmiştir. Fakat bana öyle geliyor ki, Patanjali'ye göre bu enerjik hal, nesnenin esasen zihinsel düzeyde içselleştirilmesinin bir sonucudur. *Samadhi*'ye* ulaşmak için Patanjali'ye göre özne-nesne ikiliğini yok etmek gereklidir. Şahsen ben bu hale, sözgelimi çiçek ile benim aramdaki ikiliği muhafaza ederek, ama çiçeği algılama biçimimi değiştirerek ulaşabileceğimi düşünüyorum. Ona canlılık veren ve sayesinde görünürlük kazandığı özsuyuna, ne fiziksel ne de zihinsel olarak sahiplenmeden temaşa etmek... Çiçek ile ben arasındaki bu indirgenemez ikilik, böylece bizatihi yaşama aşkı üzerinde temellenen bir *samadhi*'ye ulaştırır beni.

Samadhi durumuna ulaşmak için kat edilmesi gereken bu yol, bir başka insanın, özellikle benden farklı birinin algılanması söz konusu olduğunda çok daha gereklidir. Başkasını duyusal bir düzeyde –bakmak, sesini duymak, dokunmak, vb. düzeyinde– algılamak için zaman harcayarak enerjimi yoğunlaştırmam mümkün olabilir ve bu yoğunlaşma, eğer başkasına farklılığı içinde saygı duyuyorsam bir temaşaya dönüşebilir. Yaşadığım bu temaşa hali, sözgelimi başkasında görünür olandan görünmez olana, işitilir olandan işitilmez olana, dokunulur olandan dokunulmaz olana geçtiğim takdirde *samadhi* durumuna dönüşebilir. Bunu şöyle de ifade edebilirdim: Onda en dolaysız olarak algılanır olandan, hayatının ve öznelliğinin indirgenemez özünü oluşturan şeye geçebilirsem, bu özü, algıyla olan ilişkimi değiş-

* Samadhi: Buda'nın Dört Yüce Hakikat Öğretisi'nin dördüncüsü olan Sekiz Aşamalı Yol'un sonuncu merhalesi; doğru konsantrasyon. (ç.n.)

tirmeden algılamam mümkün değildir.

Böylece başkasıyla ilişkimde esrime haline dalıp bu hali deneyimleyebilirim; bunu faal olarak ve maddi bakımdan onu o yapan şeyi görmeden, işitmeden, o şeye dokunmadan yaparım. Hiçbir şekilde sahiplenmediğim fakat duyusal algının beni ulaştırdığı bir gerçeklikten etkilenmişimdir, hatta beni duygulandırmıştır. Bana göre bir başka canlıyla, özellikle de bir başka insanla aramdaki aşılamaz ikiliğin tanınması/kabul edilmesi duyusal algılarımı benim için bir maneviyat yolu haline getiren şeydir ve bu, algıların duyusal nitelikleri yok edilmeden yapılabilir. Bu duyusal nitelikler yok olmaz, ama dönüşür ve böylelikle hem zihinsel hem fiziksel, hem bireysel hem toplumsal boyutta bedenleşmemin tinselleştirilmesine katkıda bulunur.

Gerçekten de fiziksel boyutta başkasına yönelik algımı, o bedene can veren nefesin, ruhun ya da zihnin algısına dönüştürürsem, yalnızca başkasına yönelik kısmi bir algıdan onun ne olduğuna dair bütüncül bir algıya geçmekle kalmam, aynı zamanda kendi içimde de bütünlük kazanmış olurum. Bu bütünleşme kendi enerjime, görünür bir formun algılanmasının sunabileceği yoğunlaşmadan ve temaşadan –bu konuyla ilgili olarak *Gestalt* teorilerine bakılabilir– bambaşka bir düzeyde birlik kazandırır ve bendeki bu enerji durumu *samadhi*'ye ulaşabilir; –Batı geleneğinde mistiklerin yaşadığı kopuş halinde olabildiği gibi– beni kendimden alan bir tür esrime değil, tersine beni kendi özüme geri getiren ve çoğu zaman algılamakta zorlandığım şu varlığımın özünü yoğun bir şekilde bana yaşatan bir haldir bu. Üstelik başkasını algılama konusunda aynı tutumu sergilemeye yetkin insanlar arasında paylaşılabilir ve bu hal onu paylaşan herkesin enerjisini artırır.

Duyusal algılar beni asli varlığımın dışına çekip çıkarmak bir yana, tinsel ve özellikle de ilişkisel potansiyelleri kullanılıp işlenebildiği takdirde, beni tam da asli varlığıma geri götürmeye muktedirdir.

Özellikle de dokunma düzeyinde önem kazanan bir husustur bu. Dokunma duyusu görsel, işitsel, kokusal, tatsal ve daha

dar anlamda dokunsal, bütün algılarımıza karışır. Oldukları şekliyle bizim için illa görünür, işitilir olmayan şeylerin de bize temas ettiklerinin farkına varmayız. Bütün algılarımızın parçası olan bu farkına varmadığımız unsurlardan çoğu zaman ancak bilim sayesinde haberdar oluyoruz ve pek de ilgilenmiyoruz onlarla. Bir şeyi ellerimizle kavrayıp yakalayabildiğimizde, dokunmanın var olduğunu hatırlarız. Fakat pek çok şey, farkında olmasak da bize zaten temas etmiş olur. Bu dokunsal temas söz konusu olduğunda bile, onun manevi boyutunu geliştirmeyi ihmal ederiz. Yaşayan varlıklara, özellikle de bir başka insana, bu temas jestinin önemli özelliklerine gerçekten aldırış etmeden dokunuruz. Başkasına dokunmak –başkası tarafından dokunulmak– yaşadığımız dünyanın sınırlarını aşar. Sadece bir bedenin sınırları içinde değil, fiziksel olduğu kadar psişik, kültürel aidiyetimizle ve kişisel, kolektif tarihimizle kurulan bir dünyanın sınırları içinde de yaşıyoruz. Birine dokunmak, bu dünyaya girmek ve bu dünyanın serpilişini bilinçli olduğu kadar bilinçdışı bir şekilde de sekteye uğratmak riskini almak demektir. Gerçekten de aramızdaki hiçbir dokunma hazırlıksız, izinsiz olmamalıdır. Ancak iki dünya arasındaki ilişki o kadar karmaşıktır ki, çoğu zaman bu ilişkiyi birinin diğerinin dünyasına tabi veya hâkim olduğu bir ilişkiye indirgeriz.

Söylemlerindeki etik boyutla tanınan Merleau-Ponty, Sartre ve hatta Levinas gibi filozoflar okşama edimindeki dokunmadan genellikle bu terimlerle bahsederler. Bu bağlamda, özellikle erkekler için başkasına bilincini yitirtmek, onu, bilhassa da kadını kendinden geçirmek ve böylece ötekine egemen ve sahip olabilmekten başka bir rol üstlenmek söz konusu olmayacaktır. Dokunmak, bir karşılaşmayı sağlamak adına birini başka birine yakınlaştırmak, hatta iki özne arasında birleşmeyi sağlamak yerine, içlerinden birinin silinmesine, ötekinin nesnesi haline gelmesinden başka bir şeye yaramayacaktır. Bu tür bir tensel ilişki anlayışının maneviyat yolcularında heyecan uyandırmayacağı ve erkekler nezdinde "hafif bir ölüm" duygusuyla sonuçlanacağı açıktır; kadınlara yaşatacağı mahrumiyet duygusu da cabası.

İnsanlar arasında dokunma, gündelik ortak hayatlarımızda ne tecrübe edebileceğimiz ne de paylaşabileceğimiz bir boyutta, birbirimizdeki en özgül, en içten olan şeye yaklaşmanın bir yolu olarak düşünülmelidir. Dokunma, aramızda oluşabilecek her türlü birlikten önce, bizi kendimize kazandıran şey olmalıdır. Çalışma hayatının kısırlığı içinde çoğu zaman unutulan veya yitirilen, pek az farklılaşmış kolektif bir hayata gömülmüş olan dünyamızda, bizi kendi tikelliğimize yeniden kavuşturmanın bir yolu olmalıdır.

Örneğin okşama, herkese saflığını, el değmemişliğini geri kazandırmalı; böylece bir "ben"in "sen"i bulmasını ve bunu birbirleri içinde erimeden, kolektif bir "herkes"in az çok kısır/cinsiyetsiz unsurlarına indirgenmeden gerçekleştirmesini sağlamalıdır. Okşama, kimliğimizi kaybetmemize ve sonra bir şekilde onu yeniden ele geçirmemize yol açmak yerine, her birimize kendi kimliğini iade etmelidir. Üstelik okşama, bedenin beyne en çok bağlı olan organlarından birine, tene dokunur; ten, uyandığında, ruh ile beden, tin ile madde arasında ayrıcalıklı bir ilişki sağlayabilir. Okşama, enerjimizi paylaşmakta ve tinsel hale getirmekte bize her şeyden daha çok yardımcıdır veya öyle olmalıdır.

Duyusal algılarımızın geliştirilmesi ve terbiye edilmesi fazlasıyla robotlaşmış, keşmekeş içindeki hayatlarımıza bedenlenişimiz (*incornation*) ve birbirimizle ilişkilerimizi olgunlaştırma yolunda daha elverişli bir ritim kazandırabilir. İnsanlığın büyük bir kısmı kâr endişesine kapılmış ve makinelerin performansıyla boş yere rekabete giren bir ritme gitgide daha çok feda ediyorlar hayatlarını. Duyusal algılarımızın geliştirilmesine zaman harcamak, sevgi dolu, verimli ve mutlu ilişkileri ve genel olarak insan kimliğimizle daha uyumlu bir hayat ritmini yeniden elde etmek için iyi bir araçtır.

BİRLİK VE İKİLİK

Batı mantığının kaynağını –özellikle de kozmogonik mitler, Sokrates öncesi filozoflar ve Yunan tragedyalarının yardımıyla– analiz ederek, erkek öznenin Tabiat Ana'dan yavaş yavaş farklılaşmasını sağlayan bir ikiliğin nasıl yaratıldığını görmek mümkündür. Doğal dünyadan ve bu dünyayla bir tutulan anacıl dünyadan çıkmak için Yunan erkeği, zıt çiftleri tanımladı; onlar sayesinde dünyaya egemen olmaya çalışacaktı. Bu zıt çiftler başta doğal deneyimlere oldukça bağlıydı –gün ve gece, sıcak ve soğuk, kuru ve ıslak gibi– ve giderek duyusal bir tecrübeye nispetle soyut şeylere dönüştüler – iyi ve kötü, tin ve beden, doğru ve yanlış gibi. Böylece erkekler, dünya içinde yitip gitmeden kavrayıp, egemenliği altına alabilecekleri kategorileri oluşturmaya başladılar. Doğal bir tezattaki –örneğin gün ve gece gibi– karşıt kutupları vurgulayarak, nadiren iki uç kutuptan birinde yer alan şeylerin somut gerçekliklerini göz ardı ettiler: Gece ile gündüz arasında dereceler ve geçişler vardır ve bu yüzden bu ikisi doğrudan doğruya asla birbirlerine zıt değildir. Ayrıca bu tür bir mantıkta iki kutup nadiren eş değerdedir: Kutuplardan birisi daha olumlu, diğeri daha olumsuz düşünülür.

Bir uçurumun boşluğundan korunmak için iskele kurmayı andırır biçimde bu tür kategoriler kurarak insan kendini, güya biri diğerinden daha iyi olan iki parçaya ayırdı. Hem tek olan hem de bir çeşitlilik barındıran –farklı bedensel unsurlara, farklı enerji seviyelerine, farklı manevi niteliklere sahip olmayı içeren– insan ait olduğu doğadan uzaklaştı. Örneğin insan bir beden ve ruh veya bir cisim ve zihin haline geldi; ruhun ve zihnin

bedenden üstün olduğu ve ona hâkim olması gerektiği düşünüldü. İnsanın kendini doğadan ve anacıl dünyadan farklılaştırmak için giriştiği bu mücadele, zıt kutupların karşı karşıya geldiği bir iç savaşa dönüştü.

Bu tür bir ikilik karşısında insanın tek bir arzusunun olacağı açıktır: birliğe kavuşmak. Ancak, anacıl dünya ile kurduğu farklılaşmamış birliğe, asla tam olarak geride bırakamadığı ve babacıl hiçbir otoritenin veya yasanın gerçekten aşmasına yardımcı olmadığı türden bir birliğe toslamadan nasıl başarılabilir bu? Elbette Batı kültürü rolleri tersine çevirmeyi ve böylece başlangıcı sona koymayı önermiş, hatta dayatmıştır. İnsanı doğuran Tabiat Ana olmayacaktır da, kadını yaratan Tanrı-Baba-Adam olacaktır. Yani kökenimiz bundan böyle doğal ve anacıl değil, ilahi ve babacıl olacaktır.

Fakat bu hamle de, insanın kendi içinde yaşadığı çatışmayı, yani kusurlu sayılan bir doğal ve anacıl taraf ile bu tarafa karşı mücadele edip, galip gelmesi gereken Tanrının yarattığı eseri arasındaki çatışmayı tam olarak çözüme kavuşturamamış gözüküyor.

Birlik ve ikilik arasındaki karşıtlıkların çoğu Batıda yaratılmış, ama aynı zamanda Doğuda da mantığın gelişiminin bir noktasından itibaren aslında aynı şemaya tâbi olmuştur. Birliğin ya da ikiliğin ayrıcalığını savunanlar arasındaki tüm tartışmalar öyle görünüyor ki, bizzat gerçeğin değil de, epeydir az çok soyut kategorilerin söz konusu olduğu bir çerçeve içerisinde sürdürülmüştür. Aslında bu tartışmalar hiçbir zaman insan öznelliğinin ikiliğini ciddi biçimde göz önünde bulundurmuş değildir; hak ettiği şekilde saygı gösterilse, herkesin kendi içinde birliğe kavuşmasını sağlayacak bir ikiliktir aslında bu. Elbette bu birlik özgüldür ve her insan için geçerli olabilecek bir birlik modeline karşılık gelmez; kişinin insanların geri kalanıyla arasındaki farklılığı kabul ederek kendini yaşatıp geliştirebileceği gerçek bir birliktir.

İnsan için, özellikle de erkek için, bir zamanlar onu vücudunda saklamış, onu kanıyla beslemiş bir anne karşısında kendi

birliğini deneyimlemesi zordur; anacıl bir dünyadan çıkıp yalnızlıkla yüzleşmek zordur. Doğadan, özellikle kendi doğasından vazgeçmeden, anacıl dünyadan sıyrılmakta erkeğe yardımcı olabilecek şey, kadını insanlığın öteki yanı olarak tanıyıp kabul etmesidir kuşkusuz.

Maalesef cinsiyetlerin ikiliği hemen her zaman, doğaya aidiyeti aşmayı amaçlayan zıt kutuplar mantığı içinde değerlendirilmiştir. Buradaki ikilik, artık bizzat gerçeğe kayıtlı olan, erkeğin ve kadının farklı, ancak zıt olmayan, birinin diğerinden daha fazla değer taşımadığı, birbirine denk temsil edildikleri bir ikilik değildir. Bu iki birlik sadece tek bir öznelliğin, erkek öznelliğinin kurulmasına yarayan bir mantık üzerinden değil de, kendi gerçeklikleri ve zorunlulukları çerçevesinde düşünülebilseydi, durum farklı olabilirdi. Yine bu insanlık cinslikli kimliğin bireyleşmesindeki bu safhaya henüz ulaşamamıştır. Öyle görünüyor ki insanlık, henüz olgunluk çağına erişememiştir. İnsanlar hâlâ, kısmen Tanrıya yansıtılan anacıl dünyaya bağımlı çocuk durumdadır.

Bu tamamlanmamış evrimin sonucu, insanlığın maddi ihtiyaç düzeyinde kalmış oluşudur; bu ihtiyaçlar hem ayrıcalıklıdır hem de manevi tarafımızı geliştirmeye hizmet etmedikleri için hor görülürler. Maneviyatın gerçekleştirilmesi bizim için ulaşılmaz kalmıştır. Manevi özlemlerimize sadece bir Tanrı veya dünyevi varoluşumuzun ötesinde yer alan bir varlık cevap vermektedir hâlâ. Ve bizler, mecburen "günahkâr" bir beden ile gerçek hayatın ötede bir yerde başlamasını bekleyen bir ruh veya zihin arasında bölünmüş zavallı ölümlüler olarak kalırız. Oldukça şematik olan bu ikilik, maalesef Batı söyleminin büyük kısmında, fakat aynı zamanda insanın bedenleşmesine ilişkin Doğulu söylemlerde de işler haldedir. Fakat bu söylemlerden hiçbiri –en azından benim bildiğim kadarıyla– cinslikli kimliğimizin terbiye edilip geliştirilmesi sayesinde tenin tinselleştirilmesini, maddi bedenimizi tinsel bir bedene dönüştürmenin bir yolu olabilecek cinsiyetler arasında sevgi dolu bir paylaşımı ciddi olarak düşünmemiştir.

Oysa insanda arzudan daha manevi bir şey yoktur kuşkusuz. Arzu, insan denen bedenin sadece dirimsel değil, manevi bir enerjiyle de canlanmasını sağlar. Bu enerji insanın özgürleşmesini, hatta doğal doğumu ve ailevi bağımlılığı karşısında yeniden doğuşunu sağlar. Tümüyle doğal olan bir bedenin maddi ağırlığını ortadan kaldıran arzudur. Bizi temel dirimsel düzeyden başka bir düzeye yükselten ve uyandıran da. Zaten var olanları tekrar etmenin ötesine geçip, bir şeyler yaratmamızı sağlayan da yine arzudur. Arzu bizi "kanatlandırır", fakat bu olağanüstü enerji potansiyelini geliştirmek yerine, ya farklı uyarıcılar ve çeşitli ilaçlarla enerjimizi artırmaya ya da en iyi ihtimalle fiziksel veya psişik bir uygulamayla kendi başımıza onu canlı tutmaya çalışırız. Oysa arzu bütün bu ürünlerden veya ikame çabalarından daha güçlüdür. Bu konuda ikna olmak için ilk âşık olduğumuzda hissettiğimiz heyecanı hatırlamamız yeterlidir. Fakat maneviyat ortamlarında, hatta bildiğim kadarıyla yogada da arzu sözcüğü ya hiç ağza alınmaz ya da küçümseyici bir tarzda bahsedilir ondan. Niçin? Sebep, arzunun bir insancıl ikilik sayesinde var olması ve en gelişkin geleneklerin bile bunu dikkate almaması, gerektiği gibi geliştirmemesidir. Bu yüzden arzunun açığa çıkması veya yeniden ortaya çıkması bu geleneklerin gözünde arzunun bastırılmasını, içe atılmasını, yerine göre yok sayılmasını sağlayan o bilgiç birlik ve ikilik kategorilerini zora sokan bayağı bir gerçeklik olmuştur.

Özneyi arzusunun ilk uyanışından uzaklaştırmak için tanımlanan bütün bu birlik veya ikilikler, onu bölünmüş ve kendiyle çatışır halde bırakır; bir ilk ötekiyle, anne figürüyle ilişkisinde belli belirsizce yaşadığı birliğin özlemi de bu çatışmaya eşlik eder. Bu tür bir ilişkide arzu tam anlamıyla gelişemez, zira arzu her zaman ihtiyaç, bağımlılık ve hiyerarşiyle karışmış haldedir. Gelgelelim bizzat Freud dahi evliliğin başarısı için kadının anne haline gelmesi ve böylece erkek için ikame anne rolünü üstlenmesi gerektiğini savunmuştur. Bu tür bir teori, enerji bakımından oldukça fakir bir cinsellik anlayışını beraberinde getiren bir teoridir.

Maalesef yoga çevrelerinde de arzunun enerji imkânlarından pek az bahsedilir ve kabul görüp uygulanan ikinci kategoriler, Batı geleneğinde eril ve dişil rolleri paylaştıran zihin ve madde kategorilerinden pek de farklı değildir. Herkesin kendi birliğini cinsiyetlerin ikiliğine saygı çerçevesinde bulabileceğini söylemeye kalkışmak yoga çevrelerinde hoş karşılanmaz ve bunun yoga tekniğinin yaratacağı az çok cinsiyetsiz ve soyut bir enerjiyi aşağı çekeceğinden kuşkulanılır. Doğal dünyaya gösterilen dikkat ne boyutta olursa olsun zihnin maddeye galebe çalması gerektiği düşünülür; ne bu ikisinin birbirlerine aktarabilecekleri enerjiye, ne de kültür ve doğanın gerek erkek gerekse kadında hangi özgül biçimde birleşip kaynaştığına dikkat edilir.

TANRILAR, TANRI, KUTSALLA BAŞKA TÜR BİR İLİŞKİ

Bazı Hindu geleneklerinde, tıpkı Batı geleneğinin kaynağında yer alan Yunan kültüründe olduğu gibi, tek bir Tanrı değil, tanrılar söz konusudur ve bu tanrılar cinsiyetlidir; hatta çiftler halindedir. Bu tanrıların çiftleşmeleri kimi zaman evrenin kaynağında yatan olay, tanrılar arasındaki aşk ilişkisi ise aralarındaki uyumun azlığına veya çokluğuna göre evrendeki düzeni belirleyen şey olarak hayal edilmiştir. Tanrılar arasındaki aşk huzurlu ve mutluysa kozmik dünya dengededir, hatta iklim bile yumuşaktır; tanrıların ihtirası şiddetliyse ve kaos içinde yaşanıyorsa bundan bütün evren etkilenir, hatta dahası tehlikeli olabilecek kargaşalara sahne olur. Tanrıların aşkı ile kozmik düzen arasındaki bu ilişkinin özellikle gündeme geldiği yer Hindistan'dır. Dünyayı yaratan ve onu düzene sokan tanrı Vişnu insanlığın dişi kısmı tarafından temsil edilir; zamanımızın ruhuna denk düşen tanrı Şiva ise, ihtiras ateşini tutuşturan Khali'nin mi, yoksa tutkuları yatıştırıp, ateş ile buz arasında bir dengede tutturabilen Uma Parvati'nin mi kendisine eş olacağına bağlı olacak şekilde ya dünyayı kurtaracak ya da onu yok edecektir.

Üstelik çift olan tanrılar çocuksuz tasvir edilirler. Daha geç tarihli geleneklerin, özellikle de Batı geleneğinin aksine tanrıların cinsiyetli kimlikleri ve aşkları, onların soybilimsel işlevlerine baskın çıkar. Tanrılar ebeveyn değil, âşıklardır. Tanrının cinsiyetinin soybilim lehine ortadan kalktığı Yahudi-Hıristiyan geleneğinde durum tersine çevrilmiş gibidir.

Hindistan'da çocukların doğuşuna değil, evrenin doğuşuna vurgu yapılmaktadır; ikincisi ilkinin bir boyutudur sadece. Vişnu ve Şiva tanrıları, kozmik doğuşun hangi anında müdahil olduklarına göre değişen bir biçimde, sırasıyla bir ayağı suda ve elinde ateş olan figürler biçiminde tasvir edilirler. Hıristiyan geleneğinde ise Baba Tanrı oğluyla ve Meryem kollarındaki İsa' yla birlikte tanrısal bir çift gösterilmeden tasvir edilecektir. Hindu tanrılar hayatın gelişiminin farklı safhalarını kendilerinde somutlaştırırlar; kozmosla ilişkimizde az çok yeniden kat edilmesi gereken safhalardır bunlar. Ulaştığımız safhaya göre –ulaştığımız çakra seviyesine göre de denebilir– şu ya da bu tanrıya başvurmamız gerekir. Tanrılar hem bize yol gösterir hem de tam bir sadakat beklemeden bize yardım ederler. Her biri karşılaştığımız güçlüklere veya ödevlerimize uygun bir yardımda bulunabilir.

Yunan tanrılarında da benzer bir şeye rastlıyoruz, fakat bunlar hayatın insanlığın da rol oynadığı özellikle kozmik doğuşu veya gelişimi safhalarından ziyade insancıl işlevleri ve sıfatları şahıslarında somutlaştırırlar. Kuşkusuz Batı geleneğinin kaynağında kozmogoniler vardır –örneğin Hesiodos'un kozmogonisi ve aynı zamanda Yahudi-Hıristiyan geleneğinin parçası olan *Yaratılış*–, fakat tanrıların iştirak ettikleri bir süreç içinde hayatın yavaş yavaş yeşermesi, biçimlenmesi veya dönüşümü söz konusu değildir. Tanrılar kendilerine mal ettikleri veya aralarında paylaştıkları, zaten var olan bir dünyada ikamet ediyor gibidirler ve bu dünyanın paylaşılması da kimi zaman baba ile oğul veya kardeşler arasında vuku bulan kanlı çatışmalar pahasına gerçekleşir. Evren hayatın ritmi içerisinde, cinsiyetli tanrıların aşkları vesilesiyle ortaya çıkmayıp artık çoğunluğu erkek olan tanrılar arasında paylaşılır ve bu tanrıların gereksinimleri çerçevesinde yine onlar tarafından yeniden yaratılır.

Yavaş yavaş ataerkil ve fallik egemen bir dünya kurulur ve bu dünya cinsiyetli tanrıların yaratılış ve ahengi temin ettiği kozmolojik bir düzenin aleyhine sosyolojik bir dini dayatacaktır. Böylece kurulan düzen doğal düzene egemen olup, onu içimizden ve etrafımızdan söküp atma işlevine sahip, doğal düze-

ne tümüyle yabancı kurallar sayesinde kurulan bir toplumsal düzendir. Erkeklerin yaratıcısı ve yöneticisi olduğu bu yeni düzende artık doğal düzenin koruyucuları haline gelmiş kadınlar, baba-kral-kocanın mülkü olmuş ve kamusal alanın örgütlenişini tehlikeye atıp bozmasınlar diye aile ocağına kapatılmışlardır. Çatışmaları ve savaşları önleyebilecek farklılıklarla birlikte yaşayabilen bir sevgi kültürüyle pek ilgisi olmayan, az çok soyut ve keyfi yasalarla idare edilen bir erkekler topluluğunun hizmetindedir artık tanrılar. İnsanlar arasındaki farklılıklar kişilerin iktidarının nicel bir göstergesi haline gelmiş ve doğal kimliğin eğitilmesiyle ilgisiz, genellikle de kendini farklı maskeler altında dayatan tatminsiz bir cinsel dürtüyü dışa vurur olmuştur.

Böylece, Yunan kültürü Batılı sosyoekonomik düzenin temellerini attığı sırada, –Sophokles'in Antigone tragedyasına göre– Kral Kreon soya çekimli hanedanlık hukuku hilafına, zorba bir iktidarın temellerini atmak için, Antigone'ye, kardeşi Polyneikes için cenaze töreni düzenlemesini yasaklar. Zira Polyneikes şehrin yönetimini ele geçirmek için giriştiği bir kardeş kavgasında can vermiştir. Oysa bu tören, Kreon'un ortadan kaldırmaya çalıştığı anaerkil hukuka göre, kozmik düzenin bozulmaması için zorunlu olan bir törendir. Cenaze töreni yapılmayan bir ruh asla huzur bulamayacağı gibi, evrenin bütün dengesini, yani havayı, güneşi hatta canlıların, özellikle de hayvanların dünyasındaki dengeyi sarsacak ve bozacaktır. Kreon ne evrenin bütününde ne de insanlar arasında geçerli olan bu türden kanunlara uymak ister. Kozmik dengeye meydan okuyacak bir iktidarı tesis ederek, insanlar arasındaki doğal aidiyet bağına saygılı bir sevgiden kaynaklanan hukuka da karşı çıkmış olmaktadır aynı zamanda; hem anne tarafından akrabası olan Antigone'ye göstermesi gereken saygıyı hem de onun nişanlısı ve Kreon'un oğlu olan Hemon'a duyması gereken sevgiyi önemsemez. Aşk tanrıçası Afrodit'in –ki o da doğal düzenin dünya ile insanlar ve insanların kendi aralarındaki ilişkileri yoluna soktuğu döneme ait bir başka dişi figürdür– araya girmesine rağmen Kreon, Antigone'yi, aşkı ve anneliği tanıma fırsatından mahrum bıra-

karak, havasız ve ışıksız bir mağarada diri diri gömülmeye mahkûm eder. Nihayet Antigone de, Hemon da, Kreon'un öldürücü hamlesini kendi üzerlerinde tatbik ederler. Kreon'un karısı da kendi canına kıyar. Böylece Kral, doğal hukuku hiçe sayar, insanlığın geri kalanıyla tensel ve tinsel, kuvvetli bir sevgiyi paylaşmak yerine, eril bir zorba iktidarı uygulama hakkına kavuşmayı tercih eder.

Doğal dünya üzerinde güya nötr olan bu iktidar zaptının yıkıcı ve ölümcül etkilerini bugün dahi yaşamaktayız. Maalesef, yogayı uygulayanlar bile –hiç değilse benim tanıdıklarım– içimizdeki ve etrafımızdaki doğal düzenin yardımına çağırmak için Hindistan'ın cinsiyetli tanrılarına pek az başvuruyorlar. Ataerkillik öncesi ve daha ziyade dişil özelliklerin ağır bastığı yerel dinlerin tanrılarını gündeme getirmek, yogayla uğraşan pek çok kişi tarafından kibirli gülücüklerle ve küçümsemeyle karşılanıyor; bunlara, yoga kültürünün cinslikli boyutu olarak bu tanrılara son derece önem vermiş Sri T. Krishnamacharya'nın doğrudan veya dolaylı öğrencileri de dahil. Enerjiyi cinsiyetsiz bir enerji olarak geliştirmek, cinsiyetli bir kimliğin geliştirilmesine yeğ tutuluyor ve bu cinsiyetli kimlik de şüphesiz bizim henüz kendimizde somutlaştıramadığımız bir kimliktir.

İnsanlığımız için en üst çakrayı temsil ettiği düşünülen tanrılar da bu cinsiyetli kimliğin gerçekleştirilmesi açısından bir eksiklik sergiliyor. Nitekim bu tanrılar çocuk, ergen, en iyi ihtimalle de henüz yetişkin cinselliğine ve cinsel bir paylaşıma yabancı genç adamlar olarak temsil edilirler. İnsan şeklinde gösterilen Brahma henüz bir çocuktur; Krişna ve İsa da genç adamlar olarak kalırlar. Ne yaş ne de kadınsı özellikleri bakımından erkekliğin tümüyle kendilerinde somutlaştığı figürler değildirler. Brahma da hem insan türüne hem de bir başka türe, bitki türüne ait karma bir varlık olarak tahayyül edilir. Brahma'nın insancıl formu da, tıpkı yaşlı bir baba, olgun olmayan bir oğul ve kuş şeklinde üçlü bir teolojik temsile sahip Yahudi-Hıristiyan tanrısı gibi olgunluğa kavuşmuş değildir.

Demek oluyor ki insancıl bir bedenleniş, hem Hint gelene-

ğinde hem de Yahudi-Hıristiyan geleneğinde askıda kalmıştır. Dinlerin izlediği güzergâhın, sonunda bizi cinsiyetsiz veya nötr olana ulaştırdığını iddia etmek bana hata gibi görünüyor. El değmemiş, bakir bir nefese ve enerjiye muktedir olmak –ki bu nötr olmak demek değildir– kadın ve erkek olarak kendimizde ve kendi aramızda henüz somutlaştırmayı başaramadığımız bir bireylik düzeyine ulaşmaya yardımcı olmalıdır. Mesele kuşkusuz yüzümüzü bir tür "dünya cennetine" çevirmek ve doğamızı, aramızdaki arzuyu terbiye edip geliştirmeyi öğrenmektir; bunu da iyilik veya kötülüğün sözde ilahi bir bilgisine ta en baştan sahip olmayı istemeden, burada ve şimdi konuşabilmek ve sevebilmek için keşfetmemiz gereken kelimelerin yerini alabilecek ebedi-ezeli bir kelama inanmadan yapmak gerekir.

YENİ BİR ENERJİ KÜLTÜRÜ

Batı kültürü enerjinin olduğu haliyle geliştirilmesiyle gerçek anlamda ilgilenmez. Her şeyden önce bu enerjinin disiplin altına alınmasıyla, çocuk ve ergen söz konusu olduğunda bastırılmasıyla, yetişkinde ise harcanmasıyla ilgilenir. Fiziksel ve psişik bakımdan taşkın bir çocuk, maddi ve manevi hayatı açısından avantajlı olabilecek bir enerji fazlasına sahip birisi gibi değil, yola getirilmesi gereken biri gibi algılanır. Yetişkindeki cinsel dirim gücü ise ötekiyle ilişkileri desteklemek ve psişizmi geliştirmek amacıyla muhafaza edilmek yerine, yine Freud'a göre "boşaltılmalı"dır. Sportif faaliyetler bile enerjiyi doğurmak, korumak ve dönüştürmek yerine azaltmayı hedefler. Gerçi spor somatik bir denge halini sağlayarak sağlığımızı korumaya yarar, fakat bizdeki faaliyetler tam manasıyla enerjiyi geliştirme ve cisim ile ruh, beden ile tin arasında köprü kurma yönündeki bir ilgiden kaynaklanmaz. Aslında Batıdaki geleneksel eğitim, enerjiyi ideal addedilen formlar yardımıyla sabitlemeyi öğretir; bu formlar kadın, erkek, herkes tarafından paylaşılmalı, fakat açığa çıkan enerji kurulu düzeni rahatsız etmemelidir. Eğitim çocuğun veya ergenin enerjisini inisiyatif ve yaratıcılık adına uyandırmak değil, bağlamak ve yatıştırmak amacını güdecektir. Bu uyandırma işi istisna kabilinden bazı derslerde, o da belli oranlarda ve diğer derslerin gölgesinde –örneğin sanat derslerinde veya beden eğitimi derslerinde– yapılır sadece.

Dolayısıyla 68 Mayısı kültürel devrimi esnasında üniversite hatta lise öğrencilerinin hayal gücünü iktidara çağırmalarında şaşılacak bir şey yoktur. Onlar böylece belli bir eğitim mantı-

ğından çıkma arzularını haykırıyorlardı ki bu, her türlü otoriteyi reddettikleri veya daha fazla toplumsal adalet için mücadele ettikleri anlamına gelmez. Batının kültürel geleneği içine sinmiş olması muhtemel bu yanlış anlamalar 68 militanlarının gerçek talepleriyle sık sık karıştırılmıştır, zira bu talepler daha çok eğitimle, enerjiyle ilgili politikaların değiştirilmesiyle ilgiliydi. Kültürle ilgili daha fazla inisiyatif talep etmek, her türlü öğretmenliğe karşı çıkmak değil, öğretmenlerden daha farklı bir eğitim vermelerini istemektir. Bu ikisi aynı şey değildir. 68 Mayısı kültür devriminin bazı savunucuları Doğu gelenekleriyle, bilhassa da yoga eğitimi gibi, içinde yetiştiklerinden farklı bir enerji kültürü öneren geleneklerle karşılaştıktan sonra bir cevap bulur gibi oldular.

Fakat Batılılar fikir ve temsilleri enerjilerine denk getirmeye alışkındırlar. Bu yüzden yoga pratiğiyle keşfettikleri bu enerjiyle ne yapacaklarını, onu nereye harcayabileceklerini bilemiyorlardı. Bu da onların özlemlerine tam bir karşılık olamamıştı. Aslında Batılılar değer yoksunluğunu değil, yeni değerleri arzu ediyorlardı. Onların gözünde nirvana, yürüyecekleri yolda bir ideal olmaktan çok, kelimenin kötücül anlamıyla nihilist bir çözümdü. Üstelik içlerinden çoğu Hıristiyan eğitimi almıştı: Zıddı olan nefrete dönüşmediği sürece sevginin pek çok davranışa yön verebildiği bir geleneğe mensuptular. Bu duygular en azından Batıda ele alındığı şekliyle Doğu geleneklerinde pek de rastlanmayan duygulardır. Doğu öğretilerinde her ne kadar ilişkinin önemi sorgulansa da, bu sorgulama Batı geleneğinin duygulanımsal tecrübesi ve ideali içine sirayet etmiş değildir. Söz konusu olan daha ziyade eğitimin hizmetinde olan bir strateji, iyileştirici bir yardım veya samimi bir duygudaşlıktır, fakat bağlanmama tavrı Batıdaki arkadaşlık veya sevgiye kıyasla daha baskındır. Batılılar kendilerinkinden oldukça farklı bir geleneğin uygulayıcısı haline geldiler ve kendilerini daha iyi bir durumda bulmaktan memnun da oldular, fakat içlerinden pek azı gündelik hayatlarında benimseyip paylaşabilecekleri kültürel değerleri bu gelenekten çekip çıkarabildiler.

Bu insanlar hayatlarını yoga veya benzer bir sanatı öğreterek kazandılar; Avrupa nihilizminin hararetli savunucuları haline geldiler ve/veya geçmiş kültürel aidiyetleriyle güncel tercihlerini nasıl uzlaştıracaklarını pek bilemeyen, biraz nostaljik, biraz kayıp insanlar oldular. İçlerinden bazıları yoga pratiklerini ve Hıristiyan aidiyetlerini çok sorgulamadan uyum sağlayabiliyor. Fakat olay aslında hiç de bu kadar basit değil. Bir nefes kültürünün, yoğunlaşma ve meditasyon pratiğinin Hıristiyan inancını destekleyip zenginleştirebileceği ve ona bir perspektif sunabileceğine kuşku yoktur. Fakat bu gelenekte bir yoga uygulayıcısının sadakat gösterebileceği hangi imgeler ve sözler bulunuyor? Kadın ya da erkek, kişinin aldığı Hıristiyan eğitimine mesafe alması bu eğitime bakış açısını değiştirmesini sağlamaz mı? Gelenekler arası geçişleri sağlamanın veya bizzat bir köprü haline gelmenin olası yollarını sorgulamaya götürmez mi onu?

Bu görev, bizimki gibi çok kültürlü bir çağda üstlenmemiz gereken bir görevdir. Fakat Doğu geleneğini özellikle de yogayı izleyen insanların çoğu, üzerlerine düşen sorumluluğun bilincinde mi? Yoksa kendi kaderleri ve bütün bir insanlığın kaderi için faydalı olabilecek mevcut veya müstakbel bir kültürün geliştirilmesi için hangi gelenekten neyi alıp kullanabilecekleri üzerinde düşünmeden sadece bir aidiyetten diğerine geçmekle mi yetiniyorlar? Başka bir deyişle, bir başka kültüre, örneğin yogaya yaklaşmak bir Batılı için aslında Batının veya daha genel olarak insan türünün gerileyişini beslemeye veya hızlandırmaya yarayan basit bir kurtuluş stratejisinden ibaret midir; yoksa, henüz ne koşullarını ne de formlarını öngörebildiğimiz evrensel bir kültürün inşa edilmesi ülküsü ve insanlığın tamamlanması amacı içerisinde, her kültürün rol üstlenmesi, keşfetmesi ve araştırması gereken bir yol arayışı mı olmalıdır?

Açık olan bir şey varsa o da, herhangi bir geleneğe boyun eğmeden bir dünya kültürü geliştirebilmek için mevcut dünyanın ve bizzat insanlığın temsil ettiği gerçeklikten yola çıkmak gerektiğidir. Gezegenimiz ve sakinleri için evrensel zorunluluğu olan değerlere saygıdan yola çıkarak bütün insanlar, daha genel

olarak da yeryüzüne yayılmış bütün canlılar tarafından paylaşılabilecek bir kültürün inşasına çalışmalıyız. Bu değerler en başta hayatın ta kendisine, onun korunmasına, geliştirilmesine, âlemlerin ve türlerin özgüllüğüne ve çeşitlilik içerisinde bunların her birinin varoluşunun ve alışverişinin getirdiği zenginliklere ilişkindir. Zarar vermemek öncelikle hayatı mümkün kılmayı, yaşayan her insan ve her canlı varlık için hayatın muhafazasını ve çoğalmasını gerektirir. Bu da, sırf bazı insanların çıkarına diye, doğal enerjiyi yapay enerji adına kurban etmeyecek bazı şahsi ve siyasi tercihlerde bulunmayı içerir. Tekniğin kullanılması, çoğunlukla olduğu üzere hayata zarar vermek yerine hayatın gereklerine tabi olmalıdır. Yeniden, öncelikle düşünmemiz gereken şey, yeni bir dünya görüşü ve dünyayı idare etmenin yeni bir biçimidir. Bir yanda endüstride meslekleri korumak, öte yanda gezegeni ve sakinlerini korumak alternatifleriyle ilgili bugün çok sık karşılaştığımız söylemler, hayatın mahvına yol açmayacak, tersine onun hizmetinde olacak bir düzeni yaratıp üretmekle ilgili yetersizliği gösteriyor. Bu söylemler çoğunlukla, cinsiyetler arasındaki farkın, günümüzde korunması ve geliştirilmesi gereken temel evrensel değerlerden biri olduğu şeklindeki sava karşı gösterilen dirençle atbaşı giden bir başka direnci açığa vuruyor. Cinsiyet farkı insanlığın hayatta kalma koşulu olmanın da ötesinde insanlığa doğal enerjinin, yani hem toplumsal hem bireysel dirimselliğe faydalı enerjinin en önemli kaynaklarından birini sunar, zira cinsel çekim, her bireyi kendisini başkasına doğru aşmaya, kendi ötesine geçmeye iter.

Doğrusunu söylemek gerekirse bir cinse ait olma olgusu, pek çok kültürel üretimin kaynağında bulunmakla birlikte, henüz kendisine uygun bir kültüre kavuşmuş değildir. Cinsel kimliğin tam manasıyla cinsel çekimle sınırlı olmadığı gerçeği, insanlığın hemen hiç dikkate almadığı bir noktadır. Elbette cinsel çekim çok önemlidir, fakat erkek veya kadın olmak, başlangıçla, kendiyle, başkasıyla ve dünyayla kurulan ve başka türlü belirlenen farklı bir ilişkisel dünyaya ait olmak demektir. Bu farklılık anneyle, üremeyle ve spesifik bedensel morfolojiyle

başka türlü bir ilişkinin neticesidir. Bu farklılığın bireysel ve kolektif kültür açısından önemi Batı geleneğinde olduğu kadar, bizzat uygulayıcısı olduğum yoga kültüründe de henüz takdir edilememekte. Buna karşın bu farklılık her kültür tarafından çoktan inşa edilmiş bulunan hazır değerlerin emperyalist biçimde dayatılmasıyla ilgisi olmayan, bütün bu kültürler tarafından paylaşılabilecek bir kaynak da sunuyor.

Kadınların özel mülkiyet alanına hapsolması ve aile ocağının, henüz elverişli bir kültürden yoksun doğal hayata mahsus bir yere indirgenmesi, özellikle de kültürel ve sivil bir topluluğun dünya çapında kurulması sürecinde, cinsiyetler arasındaki farkın taşıdığı önemi gölgeliyor. Doğal kaynaklarımızın tükenişinden bahsetmek, çağımızdaki pek çok ekonomik ve siyasal söylemin parçası olmuş durumda. Ancak maalesef, insan denilen varlığın kendi doğal kaynaklarından hemen hiç söz edilmiyor. Oysa çevre, beslenme ve cinsiyetler arasındaki farklılık bağlamında, öncelikli olarak ilgilenilmesi arzu edilenler bunlardır – tabii ki amaç, insanlık için olanaklı bir geleceğin, insanlık onuruna daha duyarlı, daha eşitlikçi, daha barışçı ve mutlu bir geleceğin hazırlanmasıysa.

MİTLER VE TARİH

Çoğunlukla kültürler arası çeşitliliğin indirgenemez olduğunu ve bir kültürden diğerine geçişlerin imkânsız olduğunu hayal ederiz. Kültürler arası farklılığın cinsiyetler arası farklılıktan daha da az indirgenebilir olduğunu iddia etmek, bazı çevrelerin savları veya ideolojileriyle de uyum içindedir. Gelgelelim cinsiyet farklılığı doğal aidiyete dair bir farklılık iken, kültürler arası farklılık verili doğal özellikler üzerinden inşa edilen bir farklılıktır. Gerçekten de diğer farklılıklar verili doğal özelliklerde, örneğin doğal ve kültürel kimliği oluşturan coğrafi mekânın kökeninde de bulunur. Ancak dünyanın her yerinde insan türü, kadın ve erkeklerden oluşur; bedenin cinsel morfolojisi ve onun içerdiği cinsel çekim, cinsel ilişki, üreme, vb. kadın ve erkekler için her mekânda geçerlidir. Dolayısıyla bütün kültürler ve ırklar için geçerli olan bazı sabitler vardır, ancak bir kültürden diğerine bunlara yaklaşım biçimi kısmen değişiklik gösterebilir.

Antropologların çoğu insan kimliğinin bu boyutuna gereken dikkati sarf etmiyor ve böylece önlerine çıkan kültürel fenomenleri deşifre etmekte kullanabilecekleri önemli bir anahtardan kendilerini yoksun bırakıyorlar. Kültürel bir yapının tepesinden başlayarak bu yapının gerçekten evrensel olan temeli üzerinden düşünmüyorlar.

Fakat her insan, her gelenek kendi faaliyet sahasını tesis edebilmek için mutlak olanın düzeyine geçme ihtiyacı duyar. Geleneklerin çıkış noktası olan ve bir gelenekten diğerine farklılık

gösteren gerçekleri örten şey de bu mutlaklaştırmanın kipliklerdir. Bu kiplikler geleneklerin doğdukları mekâna, özellikle de zamana göre farklılıklar gösterir, insanlığın evrimine ve bu evrimin her safhasına özgü zorunluluklara tanıklık ederler.

Ne yazık ki pek az kültür ve pek az kişi kendi mutlağının aslında göreceli olduğunu kabul eder. Bu da insanlığın geleceğine zarar veren zıtlaşma ve çatışmaları besler. Mutlak ile geliştirdikleri ilişkiye karşı mesafe alabilmeye, başka bir bakış açısına yerleşebilmeye muktedir pek az gelenek, pek az insan vardır. Bu da anlaşılabilir bir şeydir, çünkü bu ilişkiyi artık kökenlerini unuttukları bireysel ve toplumsal bir yapının temel taşı haline getirmişlerdir. Hatta şu da söylenebilir: Kökenin unutulmasını sağlamak için inşa edilen kültürel bir yapıdır bu. Öyle görünüyor ki insanlığın evrimi ve özellikle de bir kültür, başlangıca ve doğal belirlenimlere geri dönmeden ve bunlara referansta bulunmadan kendi başına geliştiği andan itibaren, bu tespit giderek daha fazla geçerlik kazanmaktadır. Böylece, örneğin nötr olanın ön plana çıkışı hayatın cinslikli karakterini ve tarihin oluşumunu, tarihin varlığını ve zorunluluklarını unutturmakla sonuçlanır. Bu da insanlığın her türlü gelişimini durduran bir şeydir.

Gerçek üzerine inşa edilmiş bir tarih yerini yavaş yavaş bastırma, olumsuzlama veya gerçeğin sadece kısmi bir boyutu üzerinden gelişen bir tarihe bırakır. Güya nötr ya da cinsiyetsiz, ama aslında eril olan bireyin gerçekleştirdiği bu tarih, doğal veya anaerkil dünyadan özgürleşmek amacıyla yine sadece bu bireyin gereklilik ve ihtiyaçlarına uyan bir tarihtir. Bu öznenin ve insanlığın gerçek kökeni tarih öncesine, Freud'un deyişiyle kadın kimliğinin ve kadının arzularının muammasının açığa çıkartılabileceği şu "karanlık kıta"ya havale edilmiştir. Bu çağdan geriye ancak, cinsel kimliğimizden ve insanlar kadar tanrıların da bu kimliği nasıl yaşadıklarından ve hatta paylaştıklarından bahseden sanat eserleri ve mitleri kalmıştır.

Bu mitler evrenin ve insanlığın kökeni sorusuna, cinsiyetler arası gönül ilişkilerine ve toplumsal ilişkilere bağlı bazı sabitle-

ri barındırmakla birlikte her zaman aynı değildir. Her insan grubuna özgü olan mitler grubu, kendi kökenlerine, atalarına ve aynı zamanda saygı duyulacak, sakınılacak ve taklit edilecek modeller sunan bazı idealleri veya yasaları betimleyen kahramanlara veya tanrılara ilişkin hakikatlerle bir arada tutan inançlar bütününü temsil eder. Mit külliyatı, grubun bağlılığını temin eden bir mutlağa bir anlamda referans olur. Bu mutlağa saygı duymamak grubu birleştiren koda aykırı davranmak, grubun faaliyet bölgesinin kültürel sınırlarını ihlal etmek demektir.

Dolayısıyla mutlağın aldığı biçimler, bir insan grubunun kimliğini diğerine göre tanımlaması bakımından kısmen görecelidir. Mutlağın bir biçimde görecelinin hizmetinde olduğu fakat bu şekilde tasavvur edilmediği söylenebilir.

Tarihin başlangıcı, insanlığın tekâmülüyle ilgili olayların veya olguların kaydedilmesine ve hatırlanmasına imkân veren yazının kullanımına göre belirlenir. Çoğu kültürde yazı figüratif değildir ve yazının tabi olduğu kodların gerçekle ilişkisi genellikle soyuttur, yani gerçeği olduğu gibi temsil etmez ve evrensel de değildir. Paradoksal biçimde, insanlık gerçek olguları hatırlamak için yazıyı keşfettiği anda, temsil edilemez bir Hakikat'e referansta bulunmak zorunda kalmıştır ve yazılı tanıklıklar bu Hakikat'i ancak parçalı biçimde açıklamıştır. Yazının kullanımına eşlik eden mutlak, artık bir şeyler öğrenmek için ruhbanların söylemlerine riayet etmek zorunda kalan halkın hayal gücünün erimi dahilinde değildir. Hayatta yol bulabilmek için herkesin mutlağa yansıtmaya ihtiyaç duyduğu enerji, tarihte bir yerde ve bir anda ruhban kaynaklı mutlak yorumuna takılır. Dolayısıyla inananlar enerjilerini, kendi başlarına algılayamadıkları, barındırdığı hakikat de ancak ölümlerinden sonra tam manasıyla kendilerine ayan olacak bir mutlağa bağımlı kılmak zorundadırlar.

Oysa figüratif olmayan bir yazının kullanımından kaynaklanan mutlak algısı, sadece belli yerde ve tarihin belli bir çağında olduğu gibi yaşanan şeyi mutlağa dönüştüren mitsel ögelerden biri haline gelir. Fakat ne halkın ne de ruhbanların çoğunlu-

ğunun hayal güçleri, bu mutlağın göreceli niteliğini değerlendirmeye yetmez. Gerçekten de insan enerjisi, özellikle ve rastlantısal olmayan biçimde bu enerjinin en hayati kısmı olan cinsel arzu, bedenleşmemiş bir mutlağa duyulan kör inanç tarafından felç edilmiştir; öyle ki özne, insancıl gelişimi için bu mutlağın burada ve şimdi sahip olduğu değeri idrak edemez.

Geriye ele almadığımız bir başka tarihsel olanak; insan biçimine giren bir tanrı olanağı veya daha genel olarak bizzat insanın tanrısal oluşu olanağı kalıyor. Yani artık tanrılara veya bir insan ideali olan Tanrıya yansıtmada bulunmak değil, o ana kadar hep bir öte dünyaya gönderen tanrısallığın bizzat insanda cisimleşmesi... İnsan evriminin bu safhası mutlağın çeşitli açınımları arasında çatışmacı olmayan bir birlikte varoluş çağına kapı açabilirdi; bu varoluş, çağlara, mekânlara, kuşaklara ve cinsiyetlere göre gerçekleşebilirdi. Mutlakla ilişkimizde bize başka bir görev yükleyebilirdi. Bu durumda dünyevi hayatımızda ulaşılamaz–ve hakikatini doğrulama olanağımız olmayan bir yasayı bizim için yapacak– bir şeye veya bir kimseye tabi olmak değil, kişinin bizzat, tek ve biricik Mutlak'la bütünleşme iddiasında bulunmadan tanrısallaşma olanağı söz konusu olabilirdi. Bu tür bir tanrısallaşma, bu koşulda herkesin herkesle rekabetçi olmayan bir işbirliği içinde insaniyeti kemale erdirmesi anlamına gelirdi. Her kültür, her kuşak, her cinsiyet insanın gerçekleştirilmesine kendi katkısını sunar ve izlediği güzergâhı, kat ettiği yolu, gerçekleştirdiği enerji dönüşümünü diğer kültür ve kuşaklarla paylaşabilirdi. İnsanlığın farklı güzergâhlarını çatışmaya sokan özgül bir mutlağın yararına metalaşmak yerine, kadın ve erkeğin ilerleyişi herkese hizmet ederdi.

Bütün bunlar ütopyadan ibaret, diye itiraz edilecektir. Fakat bu ütopya olmadan insanlık için bir gelecek olabilir mi? Farklılıklara saygılı, daha olgun ve geleneklere özgü ideal modellere daha az takılıp kalmış insanların birlikte var olmasına elveren yeni bir marifet yolu keşfetmemiz gerekmiyor mu? Bir yanda Buda, diğer yanda İsa gibi kişilikler, elbette henüz kısmi olan veya kısmi biçimde yorumlanan bir biçimde, insanlığın bu olası

varoluşunu önceden kendilerinde somutlaştıran figürler değil midir? Bir nefes kültürü, bir sevgi kültürü, şu ya da bu kültürün egemenliğinin olmadığı, dünyalı bir insanlar topluluğunun inşası için temel sunamaz mı? Doğu ile Batı arasındaki köprü, yani inşa etmemiz ve olmamız gereken bu köprü, nefesin ve yaşam güdüsünün tinsel ve ilişkisel bir enerji kültürü içerisinde dönüştürülmesini ve kendi içimizde ve kendi aramızda bu ikisinin birleştirilmesini gerektirmiyor mu? İnsanlığın çöküşüne katkıda bulunmak yerine, insan evriminde yeni bir çağa girilmesini sağlayacak olan da bu tinsel ve ilişkisel enerji kültürü değil midir? Bu çağ, Doğulu ve Batılı güzergâhları farklılaştıran kelam ve sessizlik arasındaki zıtlığın ötesinde, jestlerin büyük öneme sahip olacağı bir iletişim türünün keşfedileceği bir çağ olacaktır. Yine bu çağda sanat –özellikle de yaşayanların kendilerini dönüştürecekleri sanat yapıtı– başkasıyla ilişkiye girmenin bir şekli olacak ve böylece kendi bütünlükleri içinde, yani yeni bir insanlığı yaratabilecek paylaşımı amaçlayan bir beden, yürek, nefes, kulak, söz ve düşünce olarak kendilerini takdim eden farklı insanlar arasında kültürel bir alışverişi mümkün kılacaktır.

■

Doğadan ve doğamızdan ne zaman koptuk? Nefes almayı nasıl unuttuk? Sessizliği nerede kaybettik? Arzularımız nasıl oldu da erkek egemen bir bakışın insafına terk edildi? Feminist psikanalizmin kült ismi Luce Irigaray, Batının dayattığı ve ruhun bedene, erilin dişiye tahakkümü şeklinde formüle edilebilecek kültürel kimliğe ilişkin sıkı sorular yönelten bir bilge. Doğanın yapay teknik ve kurallara tabi kılınmasını buyuran kimlik, doğal enerjimizi kaale almayan ve gelişmesine izin vermek yerine onu bastıran kalıplardan oluşuyor. Freud'un "boşaltılmasını" önerdiği enerji, Irigaray'a göre geliştirilmeli, dönüştürülmeli ve hatta "öteki" ile paylaştırılmalı. Bu yeni enerji kültürü, bedenin doğal hayata yabancı ve giderek düşman bir modele tabi kılınmasını değil, tinselleştirilmesini amaçlıyor. Felsefe, psikanalizm ve yoga alanlarında geniş birikim ve deneyimlere sahip yazar, psikoloji ile deneme arasında gidip gelen bu kitabında, Doğu ve Batının gelenekçi kültür kalıplarının ötesinde inşa edilmesi gereken yeni bir enerji kültürünün teorik imkânlarını sınıyor.

ISBN 978-605-87703-4-8

10 TL

www.pinhanyayincilik.com